

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Bc. Eliška Rutnerová

**LOVECKÝ ŘÁD SV. HUBERTA V ČESKÝCH
ZEMÍCH**

diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Buben Ph.D.

2016

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací zpracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů a že tato práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.“

V Praze dne

Bc. Eliška Rutnerová

Bibliografická citace:

Lovecký řád sv. Huberta v českých zemích [rukopis]: diplomová práce / Eliška Rutnerová; vedoucí práce: Milan Buben.-- Praha, 2016. -- 75 s.

Abstrakt:

Autorka si klade za cíl popsat český lovecký řád svatého Huberta a osobnost jeho zakladatele Františka Antonína hraběte Sporcka. Dále bude pozornost věnována postavě sv. Huberta, s důrazem na svatohubertskou legendu a zobrazení tohoto světce ve výtvarném umění. Práce bude uzavřena historií řádu, procesem řádového ustanovení a emblematickou spojenou s tímto řádem.

Klíčová slova

Český lovecký řád – sv. Hubert - František Antonín hrabě Sporck – emblematika – myslivost

Abstract:

The author's aim is to describe Bohemian Hunting Order of the Saint Hubert and the personality of its founder František Antonín Count Sporck. Further attention will be paid to the character of Saint Hubert, with emphasis on Saint Hubert legend and the representation of this saint in visual art. Master's thesis will be closed by the historical story of Order regulation and connected emblematic.

Key words

Bohemian Hunting Order – St. Hubert – František Antonín Count Sporck – emblematics – hunting

Počet znaků (včetně mezer): 140 125

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Milanu Bubnovi Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a v neposlední řadě za ochotnou pomoc při zpracování této práce.

Obsah

Úvod.....	6
Zjištění stavu bádání, přehled literatury.....	9
1. Osobnost zakladatele řádu sv. Huberta František Antonín hrabě Sporck a jeho vztah k myslivosti.....	11
1.1. Fenomén parforsního honu ve spojení s osobností Františka Antonína hraběte Sporcka.....	16
2. Svatý Hubert a kult myslivosti v českých zemích.....	19
2.1. Legenda o sv. Hubertovi a sv. Eustachovi – předchůdci sv. Huberta.....	19
2.1.1. Svatý Eustach – legenda.....	19
2.1.2. Fenomén bratrstva v Českých zemích a bratrstvo sv. Eustacha.....	22
2.1.3. Svatý Hubert – legenda.....	23
2.1.4. Svatý Hubert – ikonografie.....	25
2.2. Kult myslivosti v českých zemích – Od Velké Moravy do období renesance.....	27
3. Lovecké řády barokní éry na území říše Rakouské.....	31
3.1. Řád svatého Huberta založený Františkem Antonínem hrabětem Sporckem.....	35
3.2. Obřad pasování do řádu sv. Huberta a řádový slib.....	39
3.3. Obnovení řádu sv. Huberta.....	41
3.4. Řádové insignie.....	43
4. Vášniví lovci císař Karel VI. a František Antonín hrabě Sporck a jejich společné zážitky.....	48
4.1. Výskyt bílých jelenů na území Českého království, jejich původ a lovecké historiky.....	48
4.2. Šlechtic lovcem – lov jako zábava vysoké šlechty s řadou nástrah a úskalí, kratochvíle s respektem a opatrností.....	51
4.3. Tragický císařský hon na jeleny konaný 10. června 1732 u Brandýsa nad Labem.....	55
5. Památník císaře Karla VI. v Hlavenci.....	59
Závěr.....	64
Obrazová příloha.....	67
Seznam vyobrazení.....	71
Seznam použité literatury a pramenů.....	72

Úvod

Práce si klade za cíl představit osobnost Františka Antonína hraběte Sporcka v poměrně neklasické pozici šlechtice – lovce, tvůrce řádu sv. Huberta a implementátora evropských trendů v oblasti lovecké kratochvíle, jakými bylo zavedení parforsních honů se svými, dosud v Českém království neznámými zvyky v podobě zavedení specifických zvukových signálů, vydávaných na dosud v tomto okruhu nepoužívané nástroje, jakými byl například lesní roh.

Tradice myslivosti v zemích koruny České je v kontextu historie umění mapována zřídka – jako samostatné téma spíše výjimečně. Okolnosti vzniku loveckých řádů, významných osobách a artefaktech s nimi spojených registrujeme většinou jako sekundární produkty bádání v jiných historických tématech. Také výše uvedené důvody, k nimž se přidal zájem osobní (jsem absolventkou školy myslivosti) mne vedly k hlubšímu zájmu o problematiku a snaze podrobněji uchopit a porozumět loveckým atributům a rituálům, které jsou dodnes zachovány, ovšem často bez znalosti jejich původu a důvodu užívání. Pro mne samotnou bylo v práci nejpřínosnější téma emblematické jednotlivých řádů, při kterém čtenář získá povědomí o dobové „profesní“ kultuře přelomu 17. a 18. stol., z čeho v daném tématu vycházela a jakým způsobem se formovala.

Jednou ze stěžejních oddílů práce jsou kapitoly zabývající se vztahem křesťanského legendárního základu loveckých řádů. Právě pozadí křesťanských legend, sloužilo jako základní kámen ke konstrukci pravidel loveckých řádů. Svatí muži, jakými byli kromě sv. Huberta rovněž sv. Eustach či eremita Ivan, sloužili jako charakterní vzory pro vytváření pravidel a zvyků, jež jsou mnohdy užívány dodnes. Nebyl to však jen duchovní rozměr, který vedl hraběte k založení svatohubertského řádu. Pozorný čtenář vytuší pravé pohnutky zakladatele řádu – totiž touhu na podílu na moci mocných a vlivu ve společnosti. Dalo by se tvrdit, že všechny kroky, jenž vedly hraběte v jeho konání měly vyústit ve splnění jeho životní (nesplnitelnou) ambici, totiž stát se členem exkluzivního řádu Zlatého rouna. Tato práce je záměrně vytvořena jako syntéza faktů a historických obrazů, ve které jsou představeny Sporckovy aktivity takovým způsobem, aby došlo v ideálním celku ke snoubení pohledu historika, nimroda a sociologa.

Linie tradice loveckých řádů v Čechách i Rakouské říši zanechala za sebou historické otisky v podobě dokumentů, rituálních (uměleckých) předmětů, zbraní, architektonických památek, z jejichž existence, či evidence můžeme dodnes čerpat cenné informace a propojovat je s dobovými historickými záznamy i s informacemi, které máme k dispozici až dnes. To umožňuje nejen hlubší vhled do minulosti, ale přemýšlejícímu čtenáři a badateli i kritický vhled na sama sebe v současnosti a poučení pro doby příští.

Pokud je zainteresovaným v problematice loveckých řádů odborník – ve smyslu „znalec věci“ - ať již laik, či profesionál, těží ze zájmu o historii a její znalosti jistě zejména hrdost k příslušnosti k loveckému stavu a ochotu k dodržování pravidel, což je podmíněno zejména identifikací se s hlavními myšlenkami - „desaterem“ řádu. Všechny tyto procesy jsou vzájemně velmi těsně provázány, protože pravidla vymezují podíl osobní odpovědnosti. Nelze proto ani vnímat těsnou hranici přechodu do vlivů působení a jednání ve sféře sociální, která silně ovlivňuje veškeré lidské aktivity, a v tradici spolků, řádů a organizací podobných struktur má silný vliv na interakci jednotlivců.

Historická data potvrzující vliv řádů a pravidel uplatňovaných v souvislosti s jejich činnostmi, se objevují už od založení konkrétního řádu. Ovlivnění řádu společností a ovlivnění vnější společnosti řádem můžeme sledovat z historických dokumentů – jako dopady na ostatní populaci. Jednalo se zejména o vytvoření propracované sociální sítě pro pozůstalé po členech řádu, vzdělávání vybraných obyvatel v nových znalostech a dovednostech, či například zakládání nových osad a usedlostí atd.

V práci se zabývám zejména klíčovou osobností tradice lovu v Čechách – hrabětem Sporckem a jeho spojením s císařem Karlem VI., který v duchu tehdejších tradic hojně holdoval dobové zábavě aristokracie – lovectví. V rámci vylíčení dobové atmosféry jsou představeny reálné příběhy ze světa parforsních honů, přičemž tyto události nejsou nijak idealizovány – narážím tím například na tragickou událost, kdy byl nešťastnou náhodou císařem Karlem VI. při lovu na jelena usmrcen Adam František kníže ze Schwarzenbergu. V textu lze nalézt i čistě sekundární interpretaci příběhu, na jehož základě vznikla dodnes přetrvávající tradice loveckého přípítku levou rukou. V práci je uvedena záměrně pro doložení jakým způsobem byla v lovectví/myslivosti vytvářena a podávána tradice pro její členy. Nosnou konstrukcí celé práce je, jak již bylo zmíněno vztah Sporcka k lovectví ve spojení s politikou. Jím založený řád sv. Huberta v roce 1695 měl hraběti splnit ambice pro získání prestižního řádu Zlatého rouna. Celá záležitost, ač hierarchicky jasně strukturovaná, nesla v sobě jasné známky

prvků recipročního altruismu, který vládne po staletí lidskou společností a nebyl žádnou výjimkou ani tehdy, ani dnes.

Zjištění stavu bádání, přehled literatury

V rámci zpracování tématu diplomové práce – *Lovecký řád sv. Huberta v českých zemích* bylo nutné spojit odbornou literaturou v oblasti umění týkající se svým zaměřením zejména osobností Františka Antonína hraběte Sporcka, a literaturu mysliveckou, přičemž v myslivecké literatuře a periodikách, která mají z badatelského pohledu spíše sekundární charakter bylo nutné v rámci zpracovávaného tématu vydestilovat použitelné informace, které byly do pomyslné mozaiky hodny použití. Bohužel dané téma bylo doposud vnímáno jako okrajové a prostor věnovaný mu v odborných pracích je velmi omezený.

Přínosnými publikacemi v rámci zpracovávání daného tématu byly knihy „*František Antonín hrabě Špork a barokní kultura v Čechách*“ a „*Zápasy s dvouhlavou saní*“ od historika Pavla Praisse, které se svatohubertským řádem do jisté míry zabývají. Publikací, jež se z větší části věnuje tématu svatohubertského řádu od autorů (publikujících myslivců) Františka Bezděka a Jaromíra Kovaříka „*František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád sv. Huberta*“ byla podrobena revizi, zejména v oblasti emblematické a správné titulatury. Jedná se o práci, která byla v roce 1998 vydána dnes opět aktivním řádem sv. Huberta.

V kapitole věnující se historii loveckých řádů a emblematické se staly nepostradatelnými publikace od předního heraldika současnosti Milana Bubna „*Encyklopedie heraldiky*“ a faleristy Františka Lobkowicze „*Encyklopedie řádů a vyznamenání*“, které byly vodítkem i pro popis a revize ostatních textů, jenž se danou tematikou také zabývají.

V souvislosti s kapitolou věnující se světcům spojovaným s myslivostí a ikonografií sv. Huberta posloužila *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích* od Milana Bubna a *Slovník symbolů* od medievalistů Jana Royta a Hany Šedinové, který posloužil pro analýzu a interpretaci života a později legendy týkající se patrona svatohubertského řádu.

Prameny periodických textů byly použity zejména v oblasti týkající se zkoumání památek souvisejících s řádem a umělců, kteří se na jejich vytváření podíleli a spolupracovali: *Památky archeologické*, *Rodopisná revue* a *Umění*. V oblasti týkající se odborné myslivosti byly použity články z mysliveckých časopisů: *Svět myslivosti*, *Myslivercké besedy* a *Myslivot*.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem bádání bylo z okrajového tématu, jakým je v současné době pohled na lovectví v baroku popularizovat téma, a to s ctižádostí o přesah za zájem čistě odborný.

1. Osobnost zakladatele řádu sv. Huberta František Antonín hrabě Sporck a jeho vztah k myslivosti

Osobnost Františka Antonína hraběte Sporcka je bezdnou studnicí témat bádání, ať už se jedná o oblast uměleckou, politickou, filantropní, či v posledních desetiletích diskutovanou Sporckovu zálibu hazardérskou. Akční rádius zájmů byl velmi široký a jeho jednotlivá odvětví se prolínala, ne náhodou právě v případě ustanovení řádu svatého Huberta proloupla oblast šlechticova zájmu v myslivosti se zájmem politickým, popřípadě osobním ambicím.

Cílem této kapitoly je seznámení se Sporckem v postavení syna, otce, manžela a šlechtice. Otcem Františka Antonína byl generál Jan hrabě Sporck¹, jenž proslul jako vynikající strateg a schopný vojevůdce. Původně poddaný sedlák se za třicetileté války natolik vyznamenal, že povýšení na říšského svobodného pána na sebe nenechalo dlouho čekat. Důkazem jeho vojenských kvalit bylo například vítězství roku 1663 nad 15 000 Turky se skupinou dvou tisíc jezdců v bitvě u sv. Gotharda nad Rábou v tehdejších Uhrách. Tento vojevůdceův úspěch se zúročil v roce 1666, kdy jej císař Leopold I. povýšil do stavu dědičných říšských hrabat. Nutno podotknout, že Jan hrabě Sporck, ačkoliv již v té době oplýval velkým bohatstvím, odmítl zaplatit běžnou finanční částku a poplatek za udělení hraběcího titulu.² Nejednalo se při tom o platbu „za titul“, ale spíše o „manipulační poplatek“, související s evidencí a vydáním potřebných dokumentů. Jinak stejnou situaci řešil nejstarší generálův syn – František Antonín, který se o svůj stav hrdě přihlásil a poplatek bez problémů uhradil.

František Antonín hrabě Sporck se narodil 9. března 1662 v Lysé nad Labem, jako prvorozený syn generála Sporcka a jeho druhé ženy Eleonory Kateřiny z meklenburského rodu Finecken. Františkův otec byl v té době již v úctyhodném věku 67 let, oproti tomu matka v době narození Františka Antonína dosáhla věku 23 let.³ Z druhého otcova manželství vzešly kromě Františka Antonína ještě tři děti: mladší Ferdinand Leopold a sestry Markéta a Marie Sabina Alexie.⁴

¹ JUŘÍK 2014, 396: Generál Jan hrabě Sporck přišel na svět pravděpodobně v roce 1595 na statku Sporckhof v biskupství Paderborn a zemřel 6. 8. 1679.

² BOR 1999, 8.

³ TRÍSKA 1940, 9.

⁴ MARTIN 2001, 375.

Děti si však své rodiče příliš neužily, generál Sporck byl stále na vojenských taženích a manželka ho při jeho výpravách následovala. Osudnou se stala výprava během nizozemské války⁵, kde nečekaně zemřela ve Valenciennes 3. září 1674 generálova manželka Eleonora Kateřina, tělo zesnulé bylo uloženo v hrobce dominikánského chrámu. Generál Jan hrabě Sporck svou choť přežil o necelých pět let. Zemřel na svém domovském panství v Heřmanově Městci 6. srpna 1679. Právě v tomto sporckovském sídle trávil dětství do svých osmi let i malý František Antonín. Z období pobývání na zmiňovaném panství se zachovala historka z dětství malého hraběte, kterou zaznamenal ve svém *Krátkém vypravování o životě Jeho Excellence pana Františka Antonína hraběte ze Sporcků* jeho páže Ferdinand Rakovský.⁶ Jednalo se o vzpomínku na otce generála, která do jisté míry vykresluje generálův naturel a potvrzuje poznámky badatelů, že to byl skutečně muž s pevnou disciplínou a muž činu. Při svých pobytech na svém domovském panství v Heřmanově Městci měl generál pevně stanovený rituál. Každý den po obědě vyrážel na pěší procházku po okolí, a brával s sebou i své chlapecké ratolesti. Záznam z výše uvedené publikace zmiňuje situaci, kdy jednou malý generálův syn Ferdinand Leopold provedl blíž nespecifikovanou věc (pravděpodobně v rámci zápalu klasické chlapecké hry), která otce rozhněvala natolik, že malému hrabátku po „selsku“ stáhl kalhoty a udělal mu malý výprask trnovým prutem, jelikož jiný prý nebyl po ruce.⁷ Můžeme se na tomto místě zamyslet nad způsobem jednání starého hraběte Jana. Zda k „nestandardnímu řešení“ situace přispěl jeho selský původ či převážná část života strávená v boji. Starší hraběcí syn se takto historicky poučen snažil ve svém pozdějším jednání sbíráním titulů odstranit stigma selského hraběte.

V roce 1670 zahájil malý šlechtic svá studia na jezuitské koleji v Kutné Hoře, kde setrval do dovršení třináctého roku věku, poté směřovaly jeho kroky do Prahy na studia filozofie a práv na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě. Spolu s Františkem Antonínem později nastoupil na univerzitu i jeho mladší bratr Ferdinand Leopold.⁸

K této době studií se váže další historka, oblíbená v pozdější literatuře a uváděná jako další příklad generálovy bodré, rázné povahy. Když si totiž prvorozený, a jak píše panoš Františka Antonína Ferdinand Rakovský i oblíbenější generálův syn postěžoval

⁵ Nizozemská válka: vojenský konflikt mezi Anglií a Nizozemskou republikou probíhající v letech 1672–1674

⁶ Lidově sepsanou stať datoval Ferdinand Rakovský na Kuksu dnem 1. září 1778, tedy 40 let po smrti svého pána

Františka Antonína hraběte Sporcka. Český překlad pak byl vyhotoven u příležitosti dvoustého výročí úmrtí Sporckově, a v této souvislosti konané výstavě v kukském hospitálu.

⁷ RAKOVSKÝ 1938, 21–22.

⁸ PREISS 2003, 30.

otci, na nepříjemné pěší chození do areálu univerzity v juchtových botách s natlučenými cvočky, a vyslovil přání, že by rád spolu s bratrem jezdil do blízkého Karolina vozem jako ostatní mladí hraběcí páni – dostalo se mu od otce výchovného sdělení: „*Vy oba jste mladí kluci a můžete tam ještě chodit pěšky, dosti na tom, když budete moci vy jezdit, až budou chodit pěšky ti, kteří dnes jezdí.*“⁹ V té době sourozenci bydleli v Panské ulici, v dnes již neexistujícím renesančním domě, který známe díky dochovaným kresbám generálova vnuka a synovce Františka Antonína, pomocného biskupa pražského Jana Rudolfa hraběte Sporcka.¹⁰

Po dovršení osmnácti let a ukončení smutečního roku otcovy smrti (1679) se podle tehdejších zvyků vydal mladý hrabě Sporck na kavalírskou cestu, jenž pro tehdejší mladou šlechtu znamenala jakýsi vstup do světa a seznámení se s ním před zakotvením spjatým s převzetím rodinných statků.¹¹ Podobně jako většina jeho vrstevníků, i on zavítal nejprve do Itálie. Z delšího pobytu v Římě se odebral do Turínské šlechtické akademie. Další jeho kroky vedly do Francie a Španělska, ve kterém byl hlavním cílem cesty Madrid, následně pak spolu se svou družinou odjel k hlavnímu pobytu znovu do Francie, konkrétně do Paříže. Z města nad Seinou se hrabě odebral do Anglie, zejména do Londýna se zpáteční návštěvou v Haagu a Bruselu.¹² Při návratu z ostrovního království do Čech se František Antonín ještě zastavil ve Valenciennes, místě skonání a pohřbení své matky. Z hrobu umístěného v dominikánském klášteře vyňal její lebku a spolu s družinou se vydal na cestu zpět, do Českého království.¹³

Model kavalírské cesty nevolil Sporck ani jeho souputníci náhodou. Mladí šlechtici postupovali dle specializovaného průvodce kavalírů hofmistra Trippela, jehož si urozené rodiny najímaly jako odborný doprovod pro své synky na cestě za poznáním. Sporckovi životopisci Roxas a Stillenau jej pro jeho obezřetnost a rozvážnost srovnávali se starověkým Senecou.¹⁴ Samotný František Antonín považoval Trippela za zbožného a učeného, za „křesťanského vůdce světem“.¹⁵

⁹ RAKOVSKÝ 1938, 22.

¹⁰ BOR 1999, 8.

¹¹ František Antonín hrabě Sporck podnikl kavalírskou cestu v rozmezí dvou let 1680–1681

¹² PREISS 2003, 30.

¹³ TŘÍSKA 1940, 11.

¹⁴ TŘÍSKA 1940, 10.

¹⁵ PREISS 2003, 30.

Právě na své kavalírské cestě po francouzských dvorech krále Ludvíka XIV. se hrabě Sporck seznámil mimo jiné i s novým trendem ve způsobu lovení zvěře – takzvaným Parforsním honem, kterému bude věnována větší pozornost v některé z dalších kapitol. Trend tehdejší doby byl myslivosti více než příznivý, což dokládá i skutečnost, že hrabě Sporck po svém návratu z kavalírské cesty vyslal své dva svěřence, šlechtice – konkrétně Václava Slídu z Lysé a Petra Rölliga na dvůr do francouzského Versailles, aby se tam po dobu dvou let učili umění hry na lesní roh.¹⁶ František Antonín hrabě Sporck byl právě tou osobností, jenž založila tradici parforsních honů v Českých zemích. Hra na lesní roh k „parforsu“ neodmyslitelně patřila – spoluutvářela kulturu parforsního honu, od hraběte Sporcka tak bylo velmi prozíravé vyslání těchto dvou mladých hochů právě z důvodu chystaného přenesení tohoto specifického druhu lovu do jeho domoviny. Jak bude v této práci ještě několikrát zmíněno – lov patřil k činnostem, kterým hrabě doslova propadl. Lov spojený s konáním honů či naháněk¹⁷ byl ve Sporckově době vnímán jako společenská záležitost a plnil kromě praktické funkce, regulace zvěře v honitbě též ve velké míře funkci reprezentativní.

S ohledem na tyto skutečnosti není divu, že obliba v myslivosti vedla hraběte k založení loveckého řádu svatého Huberta v Českých zemích, a to 3. 11. 1695. Datum nebylo zvoleno náhodou, právě v tento den slaví svátek Hubert a mezi myslivci je 3. 11. vnímáno jako den myslivosti spojený s četnými oslavami. Vzor pro téma a samotnou organizaci řádu našel hrabě v podobně tematizovaných řádech z historie i doby současné, bavorský rytířský řád sv. Huberta s kořeny v polovině 15. století,¹⁸ řád Zlatého jelena, který založil poslední potomek polského královského rodu Piastovců – Jiří Vilém vévoda lehnický, hlohovský a břežský 23. 8. 1672.¹⁹ František Antonín hrabě Sporck se sám jmenoval do funkce velmistra a ustanovil sídelním městem řádu Lysou nad Labem.²⁰

V tomto momentu se dá použít ono lidové české moudro „Zabít dvě mouchy jednou ranou“, protože v tomto případě o nic jiného skutečně nešlo, hrabě Sporck vznikem řádu dodal na prestiži své vášnivé zálibě v myslivosti s taktickým propojením vysoce postavené staré šlechty s členstvím v řádu. Svou roli zde patrně sehrála

¹⁶ RAKOVSKÝ 1938, 22–23.

¹⁷ Způsob lovu černé zvěře.

¹⁸ LOBKOWICZ 1999, 46.

¹⁹ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 37.

²⁰ PREISS 1981, 24.

Sporckova neúnavná snaha zviditelnění sebe sama a svého mladého hraběcího rodu mezi starobylostou šlechtou.

Sporckovy ambice sahaly však ještě dál, klíčové pro hraběte bylo založení loveckého řádu z důvodu získání vysoce prestižního řádu Zlatého rouna, který mu mohl být udělen pouze z rukou císaře Karla VI.²¹ Jedná se o vysoce prestižní řád jenž založil roku 1430 burgundský vévoda Filip Dobrý jako řád dynastický. Za války o tzv. španělské dědictví²² dochází k momentu rozdělení. Panovníci Karel VI. Habsburský a Filip V. král španělský se dostali do sporu o burgundské dědictví, ke shodě dochází až v roce 1725 a objevují se dva řády Zlatého rouna. S přihlédnutím na katolickou nótu řádu, lze považovat rakouskou větev řádu za pravého pokračovatele burgundských vévodů právě díky zachování charakteru katolického řádu.²³

Panovník Karel VI. obdržel řád sv. Huberta z rukou velmistra řádu Františka Antonína hraběte Sporcka v roce 1723 při lovu v Brandýse nad Labem.²⁴ Stalo se tak během korunovačních slavností. Císař, který byl, jak už bylo zmíněno vášnivým lovcem poručil přesun své družiny na císařský zámek v Brandýse nad Labem a vyhlásil loveckou slavnost spojenou s lovem sibiřských bílých jelenů. Šest bílých jelenů dal do brandýské obory dovézt ze Sibiře Karel VI. s rozkazem, že nikdo kromě něj nesmí jeleny lovit, a to až do oslav spojených s jeho korunovaci. Porušení příkazu bylo doplněno vysokou finanční pokutou 30 000 zlatých. Patrně nás nepřekvapí, že ignorování nařízení přišlo právě ze strany hraběte Sporcka, pravděpodobně si nemohl pomoci – pokušení být první v království, kdo sloví bílého jelena bylo příliš silné. Vysokou zvěř tedy slovil, zaplatil pokutu a těšil se z vědomí, že je první muž v zemi s takto exotickou trofejí.²⁵

Lov na oslavu korunovace se vydařil, vrchní lovčí hrabě Dietrichstein vydal pokyn k ukončení honu zatroubením z trubky a celá společnost se vydala k připravené bohaté hostině uprostřed lesa. Právě tehdy Karel VI. ocenil kvality a schopnosti pořadatele²⁶ honu hraběte Sporcka a na závěr hostiny jej požádal o udělení řádu sv. Huberta. Mimo jiné mohla k tomu přispět i skutečnost, že císaře okouzila Sporckova

²¹ Karel VI. narozen 1. října 1685, zemřel 20. října 1740

²² 1700 – 1713/14

²³ LOBKOWICZ 1999, 133.

²⁴ PREISS 1981, 24.

²⁵ MARTAN 1992, 78.

²⁶ Sporck si v brandýských lesích pronajal právo lovu (z důvodu tíživé finanční situace dvoru)

dvorní kapela obohacená o dva lesní rohy – novinku importovanou z francouzského, královského dvora. Tuto skutečnost císař velmi ocenil.²⁷

Hrabě Sporck se domníval, že císaře „obměkčí“ udělení členstvím ve svém loveckém řádu a dosáhne vysněného řádu Zlatého rouna. Patrně spoléhal na císařovu vášeň pro lov, jenž byla bez pochyby oběma mužům společná. Císař Karel VI. však při nejlepší vůli hraběti nemohl vyhovět. řád Zlatého rouna může být propůjčen pouze vyznamenané osobě ze starobylé šlechtické rodiny,²⁸ a tudíž se stal pro Sporcka, jako v pořadí druhého hraběte v rodu nedosažitelným snem. Ze sběru všemožných hodností a titulů vyplývá, že František Antonín hrabě Sporck celý život trpěl, že ho okolí vnímá jako „selského synka, šlechtice“. Trauma nízkého původu se prolíná celým Sporckovým životem. Bezesporu prožíval bolestivé a ponižující momenty, které ale svým vášnivým zaujetím a invencí dokázal přetavit precedentním způsobem ve výsledky činů, které se stávají pro nás zdrojem příkladů a studnici bádání.

1.1. Fenomén parforsního honu ve spojení s osobností Františka Antonína hraběte Sporcka

Tradice parforsního honu pochází z Francie, konkrétně ze dvora Ludvíka XIV. řečeného „Král Slunce“. Implementátorem tohoto pojetí honu v Českých zemích byl ve druhé polovině 17. století náruživý lovec František Antonín hrabě Sporck. Parforsní hon, jinak také zvaný „francouzská štvаницe“ přináší jasně daná pravidla strategie a taktiky lovu, což vlastně znamená: kdo je loven a jak! Součástí nově zakládané tradice bylo též dodržování pravidel mysliveckých zvyků spojené s okázalostí a uměním jízdy na koni. Samotný název „parforsní“ je odvozen od francouzského „par force“, což bychom mohli přeložit jako „silou“.

Základem taktiky parforsního honu byl lov vysoké zvěře, připomínající technikou a způsobem lovu středověkou štvаницí.²⁹ „Parfors“ se odlišoval zejména jasně danými pravidly lovu. Předmětem zájmu se stal vždy jen jeden, předem vybraný jelen „cerf de meute“ z oborního chovu. Lov probíhal tak, že zvěř byla vypuštěna do obory,

²⁷ MARTAN 1992, 82–83.

²⁸ LOBKOWICZ 1999, 133–134.

²⁹ Podstata středověké štvаницe spočívala převážně v lovu lišek a spárkaté zvěře (prase divoké, srnec obecný, muflon, kamzík, jelen evropský, daněk evropský, jelen sika). Lov se konal v přehledném terénu a lovečtí psi zvěř sledovali zrakem, ne po čichu.

kde následně nastalo její pronásledování – štvání. Lovci na koních byli provázeni smečkou čistokrevných parforsních psů a pikérů. Výhodou lovu jelena na území obory byl bezesporu jasně ohraničený prostor konání honu. Důkazem toho může být i skutečnost, že daňčí lov ve volné přírodě nedosáhl zdaleka takové oblíbenosti jako prvně zmiňovaný lov jelení.

Lovená zvěř byla štvána pečlivě vybranou trasou v oboře s množstvím průseků tak, aby byl divákům usazeným na tribunách umožněn pohled na celý děj lovu. Uštvané zvěři byly za přítomnosti všech lovců přetnuty šlachy na zadních běžích, aby neporanila psy. Následně pak některému z vážených hostů bylo uděleno čestné právo provést zvěři záraz. Ukončení honu „currée“ bylo oznámeno zatroubením „Halali“. Fanfárou „La mort“ byla vzdána pocta padlé zvěři, jenž dokázala dlouho odolávat únavě a přesile. Lovci složili hold svléknutím pravé rukavice z ruky, povytáhnutím tesáku z pochvy při zvolání „Halali“. Za jásavého troubení na lesnice pak lovci odcházeli na místo zahájení honu. Při currée byl jelen vyvržen, stažen a nehodnotné části zvířete byly dány na hromadu, přikryty kůží zvířete a doplněné vystavenou trofejí. Tehdy přišel moment, kdy pán myslivosti vydal pokyn k provedení oficiálního ukončení honu. Jeden z předních běhů jelena byl večer při hostině slavnostně vystaven na ták, pod který hosté vkládali peněžité dary, které byly následně rozdělené mezi služebnictvo.

Zajímavým atributem v tradici tohoto druhu lovu byl způsob chovu lovné zvěře. Speciálně pro parforsní hony byli v oborách chováni jeleni a k honu využíváni až čtvrtým rokem, za předpokladu, že nasadili alespoň osm výsad paroží a tím dosáhli tzv. „první lovné hlavy“. Každým rokem se status jelena měnil z „první lovné hlavy“ na „druhou lovnou hlavu“, tímto způsobem počítání pokračovalo až do jelenova slovení. Je třeba zmínit i způsob evidence jednotlivé vysoké zvěře v oboře – každý kus měl svůj spis s přesným popisem paroží.

K pravidlům parforsního honu se historicky váže řada obřadů, ke kterým patří i ustanovené hudební signály, uvítací fanfáry na počest přivítání významných účastníků honu, fanfáry ohlašující zahájení honu, jeho průběh a samozřejmě i jeho ukončení.

Typický pro parforsní hon byl i specifický vývoj historických nástrojů a vznik vinutých kovových rohů ve Francii v 17. století. Významnou osobností ve vývoji hudebního okruhu lovu se stal markýz Marc Antoine de Dampierre, jenž působil na dvoře krále Ludvíka XIV. jako vrchní lovčí. V rámci titulu svého úřadu skládal a obnovoval i lovecké fanfáry. Je zajímavé si uvědomit, kam až sahají tradice v myslivosti, s nimiž se setkáváme na naháňkách či honech současnosti – byť jde

například „jen“ o trubačský rituál. Prostředí francouzského dvora ve Fontainebleau a Ermenonville, které zažil hrabě Sporck při své kavalírské cestě po Evropě v letech 1680–1681 vedlo k tomu, že hrabě přivedl způsob parforsního honu do české kotliny. Díky tomuto jeho činu vznikla tradice srovnatelná s tradicí lovu v Anglii či Francii.

Hraběte Sporcka k zavedení parforsního lovu tedy vedla nejen snaha o inovování a zkulturnění způsobu lovu, ale také se projevila i jedna z jeho největších životních vášní, a to lov. Jako důkaz Sporckovy výjimečné obliby v lovu nám poslouží vzpomínky samotného hraběte. První, na co se po probuzení ptával sluhy a manželky bylo počasí, zda-li je, či není vhodné k lovu. Pakliže bylo počasí hraběti nepříznivé, obával se sluha pánovi rozmrzelé nálady a diplomaticky hraběti sdělil, že „vůbec žádné počasí není“. Obdobně na tom byla i Sporckova choť, která se v takovém případě od otázky na počasí distancovala větou typu: „já vůbec nic nepovídám“.

Parforsní hon byl záležitostí velmi luxusní, konanou při zcela výjimečných situacích, svou roli zde sehrála i finanční náročnost akce. Vyhlášení honu se stalo vsutku společenskou událostí. František Antonín hrabě Sporck na začátku své hraběcí kariéry pořádal velké francouzské štvance bez jakýchkoliv obav z nedostatku financí. Po otci válečníkovi zdědil ohromné jmění a nemaje mužského dědice, utrácel zcela bez zábran.³⁰ Spolu s představiteli šlechtických rodů Schwarzenbergů, Waldsteinů a Czerninů vlastnil též Sporck smečku psů speciálně vycvičených pro parforsní hon. František Antonín vlastnil konkrétně francouzskou smečku, oproti tomu pán na Hluboké, Ferdinand kníže Schwarzenberg zakoupil smečku psů anglických.³¹ Během Sporckova života nastal moment, ve kterém prodal panství Lysá svému příteli Františku Josefu hraběti Czerninovi z Chudenic. Zorganizoval pro něj a jeho choť Isabelu, rozenou Piccolomini, parforsní hon na daňka a to 24. 4. 1722. Hrabě Czernin natolik propadl vášni k tomuto způsobu lovu, že za dvanáct let utratil za pořádání parforsních honů dva miliony zlatých.³² Hrabě byl nucen vyhlásit bankrot a zemřel v chudobě.

Zvyk a obliba provozování parforsního honu je na našem území ve velké oblibě až do roku 1914. Jakoby s ukončením monarchie skončila i tradice lovu, braného též jako ušlechtilý sport pro vyšší třídy. Po vzniku Československé republiky se tento druh lovu začal považovat za příliš feudální, spojený s monarchií, a tudíž nevhodící se do

³⁰ POVOLNÁ, Fenomén parforsního honu ve spojení s osobností Františka Antonína hraběte Sporcka, In: Myslivosť LXIII, 2015, 24–25

³¹ Vývoj myslivosti, s.d., 17–18.

³² NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1964, nepag. Dle tabulek uvedených v publikaci se přibližně za 163 zlatých se dal v téže době zakoupit dům, za 7 zlatých kráva.

moderní nové republiky. Ozvy tradice doznívaly nadále již pouze v parforsním honu lišek, černé zvěře a zajíců.

2. Svatý Hubert a kult myslivosti v českých zemích

Pokud je prostředí myslivosti a lovectví spojováno s osobností světce – tradičně je většinou zmíněn sv. Hubert, který je dnes pro řadu myslivců zosobněním myslivecké cti, pokory a poctivosti. Světcova postava se v průběhu doby stává ochráncem zvěře, patronem lovu a v neposlední řadě strážcem mysliveckých tradic a obyčejů. Dříve než na českém území zakotvil kult sv. Huberta bylo v našem prostředí známo ještě několik svatých mužů, kteří by mohli být spojováni rovněž i s lovectvím. Ve středověkých legendách např. o sv. Ivanovi či sv. Prokopovi se lze setkat s příběhy jenž popisují setkání světce s panovníkem. Pro oba aktéry legendy v pravdě osudové setkání nastává při výkonu lovu, bývá to zpravidla štvanice na jelena či laň. V období renesance začínají lokální světci ustupovat importovaným a na pomyslné scéně českého mysliveckého nebe se nejprve objevuje sv. Eustach následovaný sv. Hubertem.

2.1. Legenda o sv. Hubertovi a sv. Eustachovi – předchůdci sv.

Huberta

2.1.1. Svatý Eustach - legenda

Předchůdcem dnes nejznámějšího patrona myslivosti – svatého Huberta, byl světec Eustach. Legenda o jeho životě vypráví, že se před svým obrácením na křesťanskou víru jmenoval Placidus a patřil k vysokým římským důstojníkům pod vládou císařů Tita a Traiána a byl horlivým pronásledovatelem křesťanů. Klíčovým momentem v životě Placida byla událost, jenž nastala při lovu zvěře. Zjevení jelena s ukřižovaným Kristem mezi parožím změnilo budoucímu světcovi život. Dle legendy promluvil jelen k Placidovi takto: „Placide, proč pronásleduješ mne, když chci tvou spásu?“³³ V návaznosti na setkání s jelenem – božím poslem přijal Placidus i celá jeho

³³ MARTAN 1992, 89.

rodina křesťanství a dal se pokřtít. Od tohoto aktu křtu se z Placida stal Eustach, který, ačkoliv byl po zbytek života zkoušen nespravedlností, ve své víře nepovolil. Příkoří, jež zakoušel byla ztráta rodiny. Při cestě do Egypta byla jeho manželka Theopista prodána do otroctví, synové Agapit a Theopist byli dle legendy uneseni lvem a vlkem. Eustach sloužil jako čeledín a následně byl povolán opět do zbraně. Manželka se syny se vrátila, ale rodinu nečekala šťastná budoucnost. I přes své vojenské zásluhy byl Eustach v Římě s celou rodinou mučen a upálen za živa v peci, pravděpodobně v roce 119.³⁴

Do Českých zemí se legenda o sv. Eustachovi dostává v 16. století a pevně zakotví ve století 17., kdy se o šíření světcova kultu postarali zástupci německé šlechty. Postupem času se na našem území zavádí kult sv. Eustacha jako patrona lovu a myslivosti. Světec je zobrazován v souvislosti s mysliveckým patronátem jako lovec na koni, či je zachycen v momentu zjevení jelena s ukřižovaným Kristem mezi parohy.³⁵ Světec je přijat i českými lovci, ale zároveň je brzy vytlačován nově příchozím kultem sv. Huberta, jenž v barokní době zcela zastíňuje osobnost Eustachovu.

Dokladem Eustachova mysliveckého patronátu a jeho zakotvení na českém území je zachovaná hradní kaple zasvěcená právě sv. Eustachovi. Tato kaple vznikla při renesanční přestavbě pozdně gotického hradu Roštejn u Telče na lovecký hrádek, za dohledu vlastníka panství Zachariáše z Hradce. Přestavba byla započata v 70. letech 16. stol., kdy byl hrad zvýšen o jedno patro. V interiéru stavby byl vybudován velký rytířský sál a již zmiňovaná kaple zasvěcená patronovi myslivců a lovu – sv. Eustachovi. Součástí areálu, patřícího k hradu byla rovněž i velká obora pro chování zvěře jelení, srnčí, dančí, mufloní, ale i černé.³⁶ Tato obora je považována za jednu z nejstarších v České republice.

Další stopu zanechal sv. Eustach v podobě kapličky na Křivoklátském panství, v té době patřící rodu Waldsteinů, konkrétně na Zámeckém vrchu nedaleko hradu Křivoklát směrem do Lán. Tato drobná architektura je postavena v barokním slohu a má čtyřboký tvar. Roku 1697 byla zasvěcena sv. Eustachovi, a ačkoliv freskový obraz na jižní straně znázorňuje útěk Svaté rodiny z Egypta odkaz na mysliveckého patrona je umístěn nad tímto námětem v podobě paroží, mezi nímž spočívá kříž. Po tomto slavnostním aktu zasvěcení byla stavba ponechána svému osudu a chátrala. Obnoveného zájmu se dočkala o sto let později. Kaplička byla díky iniciativě tehdejšího

³⁴ RULÍŠEK 2006, nepag.

³⁵ RULÍŠEK 2006, nepag.

³⁶ JUŘÍK 2010, 122–124.

fořtmistra Františka Alstera opravena a 1. srpna 1797 byla za účasti panských myslivců znovu vysvěcena. V této době již bylo panství pod správou jiného rodu, a to Fürstenbergů. Zároveň bylo dohodnuto, aby se předešlo opětovnému chátrání stavby na pravidelných opravách a to každých 50 let. Bohužel tato dohoda nebyla poctivě dodržována a docházelo k dalšímu úpadku této drobné architektury. Snahy o renovaci se však v průběhu dalších padesáti let objevily, nejednalo se však o restauraci původního námětu, ale snesení fresky a jejím nahrazením nápisem psaným červeným písmem „Sub tutela serenissimi siu principis Caroli Egoni de Fürstenberg honori patroni sui venatores renovarunt“³⁷ (K počtě sv. Eustacha tato kaple znovu obnovena knížetem Karlem Egonem z Fürstenbergu). Severní strana výklenku stavby byla vyplněna obrazem s námětem setkání sv. Eustacha s posvátným jelenem. Autorem obrazu, malovaném na plechu, byl pražský malíř Jan Kroupa. Po uplynutí necelých třiceti let došlo k restaurování obrazu akademickým malířem Felixem Fischerem³⁸.

Náležitě pozornosti se stavba dočkala u příležitosti uplynutí 200 let od jejího založení. Došlo k její opravě včetně renovace obrazu akad. malířem Vilémem Trskem. Místo červeného nápisu z 19. stol. byla v jižním výklenku umístěná mramorová deska se zlateným nápisem v latinském jazyce, oslavující nejen světce, ale i filantropii majitelů panství: „AD HONOREM SC. EUSTACHII ANNO MDCXCVII ERECTUM / DEINDE PRIMA VICE ANNO MDCCCXXXVII A SERENISSIMO PRINCIPE CAROLO EGONE DE FUERSTENBERG / SECUNDA VICE ANNO MDCCCXCVII A SERENISSIMI PRINCIPE / MAXMILIANO EGONE DE FUERSTENBERG RENOVATUM“³⁹

S nástupem První republiky přešlo křivoklátské panství do rukou státu a kaplička byla spravována místním obyvatelstvem, výjimku v tomto přístupu k památce netvořila ani oprava obrazu akademickými malíři i místními lidovými umělci. Nový rozměr získal svatostánek sv. Eustacha po druhé světové válce, kdy zde Československá myslivecká jednota⁴⁰ uspořádala 21. září 1947 upomínkovou akci k památce padlých z řad myslivců. Při této příležitosti zde byla zasazena bronzová deska nesoucí tato slova: “Zastav se zde, myslivče, a vzpomeň druhů padlých za svobodu a vlast.“⁴¹ Pokud

³⁷ KOVAŘÍK 2011, 70.

³⁸ JUŘÍK 2010, 123.

³⁹ Zbudováno k počtě svatého Eustacha roku 1697. Renovováno poprvé v roce 1847 za knížete Karla Egona z Fürstenbergu, podruhé roku 1897 za knížete Maxmiliána Egona z Fürstenbergu.

⁴⁰ Česká myslivecká jednota byla založena v roce 1923

⁴¹ JUŘÍK 2010, 124.

dnes navštíví křivoklátskou kapličku člověk, jemuž není cizí láska k vlasti, ani k myslivosti nebrání mu nic ve vzdání cti světců i padlým myslivcům.

2.1.2. Fenomén bratrstva v Českých zemích a bratrstvo sv. Eustacha

Období po třicetileté válce a v návaznosti na následující rekatolizaci můžeme tuto dobu označit jako moment vzniku řady bratrstev právě na území Českého království, a ne náhodou je doba vrcholného baroka v odborných mysliveckých kruzích označována jako „zlatý věk myslivosti“. Důvodů je hned několik. Sílící feudální vrstva, sledující trendy v Evropě – mezi které patřila mimo jiné též myslivost reprezentující řadu kratochvílí jako stavbu loveckých hrádků, pořádání parforsních honů, naháněk a s tím spojená reprezentativní funkce vladaře či šlechtice před svými soukmenovci. Ruku v ruce s touto zálibou jde i o import světeckých kultů a jejich představitelů, jakými byl právě sv. Eustach a později u nás známější sv. Hubert.

Jak již bylo řečeno, vznik bratrstev a řádů měl v baroku dobré podmínky. Na tomto místě pro lepší přehled uvádí J. Mikulec⁴² jejich konkrétní počet, a to 652. Většina se samozřejmě netýká myslivosti, ale zhusta se jedná o bratrstva náboženská, či bratrstva chrámových zpěváků. Jde tedy o bratrstva „prvního řádu“ - mužský klášter, „druháho řádu“ – ženský klášter, či o takzvané „třetí řády“,⁴³ kdy se však nejedná o řády v pravém slova smyslu, jde o společenství laické veřejnosti, které vznikalo pod patronátem šlechtice či církevní instituce.

Bratrstvo sv. Eustacha, oficiálním názvem „Myslivecké bratrstvo svatého Eustacha v Hluboké“ vzniklo 5. 6. 1692 díky povolení knížete Ferdinanda⁴⁴ a to na panství jenž patřilo knížatům ze Schwarzenbergu, konkrétně díky Adamu Františkovi. V některých pramenech z dob komunismu nalezneme pro toto bratrstvo také označení Hodonské lovecké bratrstvo, či Myslivecká bratrská pokladna v Hluboké nad Vltavou. Tyto názvy byly úlitbou komunistickému režimu, bratrstvem neuznávané, protože tehdy nebylo danými orgány povoleno mít v názvu světce či šlechtický rod.

⁴² MIKULEC: Barokní náboženská bratrstva v Čechách. In: Knižnice Dějin a současnosti, 2000, s. 23.

⁴³ Takovým příkladem je např. Patrocinium bratrstva Ježíše Krista, Panny Marie či v českém baroku hojně oblíbené bratrstvo sv. Jana Nepomuckého, sv. Barbory, nebo sv. Josefa.

⁴⁴ NIKENDEY, Gregor Řežábek, zakladatel Mysliveckého bratrstva sv. Eustacha v Hluboké. In: Rodopisná revue XIII, 2011, 2.

Mezi hlavní činnosti řádu patřil především výkon myslivosti, zejména v dovednosti manipulace se zbraní a střelbě. Zároveň je však v bratrstvu kladen důraz na sociální zázemí s důrazem na péči o pozůstalé zesnulých členů bratrstva. Součástí zmiňované koncepce péče o úzkou komunitu „lovců“ bylo i vypravení a celkové zajištění pohřbů členů bratrstva.⁴⁵

Je možné, že zde zmiňované bratrstvo sv. Eustacha vzniklo jako konkurenční společenství se Sporckovým řádem sv. Huberta, který tehdy existoval již dvacet let. Nabízí se otázka, zda zde mohl sehrát roli fakt konkurence mezi dvěma šlechtickými světy, a to mezi starobylym rodem reprezentovaným Schwarzenbergy a relativně „novým“ hraběcím rodem Sporcků, který v tehdy již historicky zakotvených rodech nebyl ještě plně respektován.

2.1.3. Svatý Hubert - legenda

O životě svatého Huberta se můžeme nejvíce dočíst v Acta Sanctorum Novembris, vydaném v Paříži v roce 1887, od autorů Karla de Smedia, Vilema van Hoffa a Josefa de Beckera. V publikaci se nachází sedm různých legend světcova života. Jednotlivé životopisy se na některých místech liší, ostatně sám světec je v pramenech označován rovněž jako Hubert, Huglbert, Huchert nebo Hujprecht.

Legenda o životě svatého Huberta v mnohém navazuje na legendu o dříve žijícím světci Eustachovi. Svatý Hubert se pravděpodobně narodil mezi léty 656 až 658 v Neustrii, na území dnešní východní Francie. Hubert, jako syn šlechtice vyrůstal na královském dvoře krále Theodoricha III. a jeho majordoma Pipina z Heristalu. K povinnostem dvořana v tehdejší době patřilo mimo čtení a psaní také dovednost jízdy na koni, manipulace se zbraní a lov. Zvláště poslední tři zmíněné kratochvíle činily Hubertovi nemalé potěšení – oddával se lovu při každé příležitosti.⁴⁶ Den, v který byl Hubert obrácen na křesťanskou víru popisují jednotlivé legendy různě, ale dějové vyústění a zpráva, které má příběh sdělit, jsou však společné.

Dle jedné z legend lovec Hubert za nedělního rozbřesku pronásledoval jelena na koni držíc luk a šíp. Štvaný jelen lovcem zmizel v houštinách hustého lesa, načež se po chvíli objevil se září mezi paroží, ve kterém byl na zlatém zářícím kříži umučený

⁴⁵ PETR/RAMEŠ/PETR 2013, 10–11.

⁴⁶ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998 53–54.

Kristus. Hubert dle legendy složil zbraně, padl na kolena vyslechl si Kristovo kárání za svou hříšnost a loveckou náruživost. Následně pak boží posel v podobě jelena zmizel v hlubokém lese.⁴⁷

Po tomto osudovém zážitku se Hubert zřekl světských radovánek a odešel se vzdělávat ve víře k biskupovi Lambertovi do Maastrichtu, po němž později převzal v místní diecézi úřad. V roce 721 byl papežem Sergiem I. jmenován prvním biskupem v Liége (Lutyech), kde o šest let později také skonal. Hubertovo tělo bylo uloženo v tamním kostele sv. Petra, který před svou smrtí světec založil. Jeho tělo bylo vystavováno v sarkofágu a byly mu vzdávány od věřících pocty hodné světce.⁴⁸ Papež Řehoř III. prohlásil Huberta za patrona lovu, a tím vytvořil křesťanskou protiváhu k pohanské bohyni lovu Dianě.

Hubertův nástupce v biskupském úřadě, biskup Floribert dal dne 3.11. 744 otevřít hrob svého předchůdce. Tělo našli bez známek rozkladu a vložili jej do nového sarkofágu. V souvislosti s tímto aktem byl napsán první Hubertův životopis a na počest jeho památky církev stanovila právě 3. listopad jako svátek Svatého Huberta.⁴⁹ O století později dal další lutyšský biskup Walcand 30. září 825 přenést světcovy ostatky do benediktinského kláštera Andage – Andin, které se nalézá v samém srdci Arden. Tato lokalita, dnes ležící v Belgii, byla nazvána Saint Hubert. Důvodem přenesení ostatků bylo jakési uzavření kruhu světcova putování, neboť se jeho ostatky vrátili na místa světcova mládí a především jeho prozření. Místo, jenž bylo kolébkou svatohubertské legendy, ale rovněž místem, které ve středověku proslulo jako místo kde žijí zdatní lovci. Kolébka lovectví tak byla stanovena na horské Ardeny, odkud se šířila úcta k lovu a světcovi.⁵⁰

Rozdílnost v legendách nacházíme kromě jiných odlišností také ve dni, kdy mělo dojít k osudnému setkání Huberta s Bohem, potažmo s církví. V obou případech se jedná o svatý den, v tomto případě neděle, ale tradován je rovněž Velký pátek jako jeden z nejdůležitějších křesťanských dnů v roce.

S Hubertovou osobností se váže příběh, který vysvětluje původ jednoho ze silně zakořeněných mysliveckých zvyků, a to vzdání holdu ulovené zvěři připitím si na úspěšný lov levou rukou. Na jedné z oslav po úspěšném lovu totiž Hubert jako velmi úspěšný lovec a jiskrný společník věnoval pozornost pohledné, ale již provdané dámě

⁴⁷ MARTAN 1992, 90.

⁴⁸ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998 55.

⁴⁹ MARTAN 1992, 92.

⁵⁰ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998 55.

hostitele sedící po jeho pravici. Její manžel sledoval Hubertovy sympatie s nevolí, a aby zabránil dalšímu Hubertovu kontaktu se svojí ženou pozvedl pravou rukou číši na „Lovu zdar“. Celá společnost na hostině se rovněž připojila k přípitku držení číše v pravé ruce, jen Hubert uchopil číši do ruky levé. Zavdal tak hostiteli příčinu zeptat se, proč drží číši v ruce levé, když je zvykem pít rukou pravou? Pohotový kníže Hubert s grácií odpověděl: „Pane rytíři, když pravá ruka loví, tak levou se musí pít.“⁵¹

Ačkoliv se jedná s největší pravděpodobností o příběh smyšlený, je na něm příjemnou edukační formou působeno na člověka, aby se seznámil s problematikou a přivlastnil si na pozadí příběhu jisté myslivecké zvyky. S trochou nadsázky je na tomto příkladu vidět způsob a zrod myslivecké etikety.

2.1.4. Svatý Hubert - ikonografie

Patron lovců, sv. Hubert je v umění nejčastěji znázorňován při lovu, konkrétně při osudovém setkání s jelenem, kterému se mezi mohutným paroží skví v božské záři ukřižovaný Kristus. Protože se tato scéna odehrává ještě před Hubertovým prozřením, nemá na sobě kněžský šat, ale je oděn do pohodlného světského oděvu přizpůsobeného k lovu. Velmi často je Hubert doprovázen psem, nebo smečkou psů. Pes, který je od nepaměti spojen s člověkem, jako jeho nejvěrnější přítel, zde plní ještě další funkci praktickou. Atribut psa sdílí Hubert tematicky ještě s dalším patronem lovců sv. Eustachem.⁵² V době Hubertova života byl mezi šlechtou oblíben lov tzv. štvanicí. Psi nadháněli a doslova štváli zvěř, kterou jejich pán pronásledoval a následně ulovil. V Hubertově případě bylo touto štvanou zvěří jelen.

Svatý Hubert není v interpretačním modelu křesťanské čistoty osamocený. Podobnou strukturu příběhu zjevení jelena či laně nacházíme i v legendách o sv. Prokopovi, sv. Ivanovi či sv. Eustachovi. Společný je motiv objevení se již zmiňované zvěře, která patřila k nejčastěji zobrazovaným zvířatům právě v souvislosti s již zmíněnými světcí, a zejména v souvislosti se sv. Hubertem. Na tomto místě bych se ráda zamyslela nad důvody, proč je právě tento tvor spjat s příběhy svatých mužů. Jelen je od nepaměti vnímán jako královské zvíře, reprezentant ušlechtilosti, neboť lov jelena byl výsostným právem vysoké šlechty. Plinius ve svém díle *Historiae Naturalis* popisuje

⁵¹ MARTAN 1992, 93.

⁵² ROYT/ŠEDINOVÁ 1998 157.

jelena, jako tvora, jenž je velmi obezřetný, bravurně uniká před lovci a jejich psy díky svému důmyslnému pohybu po větru. Svou moudrost dále jelen dokládá znalostí léčivých bylin, díky jejichž konzumaci netrpí nemocemi. Ve Starém zákoně se setkáváme s příběhy pronásledovaného jelena, který díky své obratnosti unikne nástrahám. Jeho hbitost je dar Hospodinův (Pís 8,14; Abk 3,19).⁵³ Jelen je rovněž spojován s Božím synem Ježíšem Kristem, dokladem je motiv eucharistického symbolu na modelu hostie ze 4. stol. z Kartága, kde je jelen znázorněn mezi stylizovanými ratolestmi s nápisem: „Já jsem živoucí chléb, jenž sestoupil z nebes.“⁵⁴

Ve výjevech se sv. Hubertem se setkáme jak s jelenem tradičně zbarveným, tedy hnědo-zrzavým, tak i s jelenem albínem. Bílý jelen, jako symbol neposkvrněnosti, má v tomto případě k nám promlouvat jako symbol Boží čistoty, ta Huberta očistí od jeho světských hříchů. Bílý jelen má být Božím poslem, poslem, na základě jehož poselství se Hubert obrátí na křesťanskou víru a nastoupí v kněžský úřad. Bílého jelena měl jako dvorský symbol anglický král Richard II. Plantagenet,⁵⁵ který využil právě významu symbolu čistoty, stejně jako český král a Richardův současník Václav IV., který si ze stejného důvodu zvolil pro svou osobu symbol ledňáčka. V obou případech hraje klíčovou roli moment očištění, a to pomocí vody – stejně jako člověk je očištěn z hříchů křtem svatou vodou.⁵⁶ Hubertův posel pro křesťanství-křest byl jelen. Není tedy divu, že právě jelen, či jeho samice laň, v legendách splňují jakéhosi prostředníka, či tvoří spolu se svatým mužem - poustevníkem dvojici, která díky příběhu seznámí člověka s křesťanstvím a jeho ideologií.

⁵³ ROYT/ŠEDINOVÁ 1998 141.

⁵⁴ HEINZ-MOHR 1999, 85.

⁵⁵ Richard II. Plantagenet 1377 – 1399

⁵⁶ ROYT/ŠEDINOVÁ 1998 142.

2.2. Kult myslivosti v českých zemích

Od Velké Moravy do období renesance

Myslivost a lovectví jsou od nepaměti spjaté kultickým uctíváním božstev, křesťanskými svěťci, či „anonymními“ personifikacemi lovectví. Po úzkém zaměření na postavu sv. Huberta považují za důležité odhalit vývoj lovectví a myslivosti v Českých zemích a zařadit tohoto svěťce do kontextu doby.

O nejstarší historii myslivosti a výskytu zvěře na našem území máme kusé zprávy. Jedním ze zdrojů informací o pradávné historii je Kosmova kronika, ve které nalezneme zprávy o stavu zvěře po příchodu Slovanů: *„tato země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnoucí a podnebím k obývání příjemná...“*.⁵⁷

Od počátku našeho letopočtu do 9. století se na našem území setkáváme s neomezeným lovem zvěře, která byla díky dostatečnému zalesnění oblasti ve větší míře chráněná před lovcem samotnou přírodou. Z období Velké Moravy se dochovala stříbrná terčovitá plaketa, na níž je znázorněn bohatě oděný jezdec, jenž má na levé ruce posazeného dravého ptáka. Tento stříbrný artefakt byl objeven při archeologickém výzkumu velkomoravského kostela v místě Špitálky ve Starém Městě nedaleko Uherského Hradiště.⁵⁸ V odborné myslivecké literatuře⁵⁹ se dočteme, že se jedná o znázornění urozeného muže z území Velké Moravy, který holduje vysoce prominentní zálibě - chovu dravých ptáků, a jejich následného využití k lovu zvěře. Tím má být doložen zájem o myslivost na území dnešních východních Čech. Bohužel tato domněnka není podložena archeologickým nálezem a nemáme tedy fyzicky doložen chov dravého ptactva na zmiňovaném území.⁶⁰ Nabízí se však otázka, odkud byl motiv takzvaného sokolníka převzat - námět na plaketě má patrně svůj původ z importovaných arabských tkanin,⁶¹ jenž jsou stylově i kompozičně velmi blízké. Ovšem interpretace námětu v orientálním podání je rozdílná. Sokol přilétnuvší na paži mužské postavy znázorňuje přinášející vládu-království.⁶²

⁵⁷ Kosmova kronika Česká v transkripci HRDINA/BLÁHOVÁ 2005, 22.

⁵⁸ POULÍK 1955, 320.

⁵⁹ VOSÁTKA 2013, 11.

⁶⁰ POULÍK 1955, 320.

⁶¹ BENDA 1963, 41.

⁶² ŠIMÍK 2009, nepag.

V době feudální dochází k postupnému kolonizování půdy, k jejímu odlesňování a z toho vyplývajícímu rozvoji využití půdy pro zemědělské účely. Dalším faktorem profilace myslivosti byla diferenciacce společnosti, jejímž vyústěním byl vznik panství a následný vznik honiteb – tímto momentem se lov stává oficiálním privilegiem vládnoucí vrstvy.⁶³

Na tomto místě bych se ráda zamyslela nad spojením: Panovník – Lov – Světec. A to z důvodu návaznosti a spojitosti s tématem této práce, tj. světec a lov. V období středověku nalezneme na našem území řadu legend, jenž využívají lov jako zápletku pro seznámení feudála s křesťanstvím prostřednictvím mnicha, poustevníka. Misijní úloha příběhů je zprostředkována zasazením křesťanského motivu do loveckého prostředí s násilím a krví, která zlidšťovala, přibližovala a pomáhala pochopit „obyčejnému“ člověku duchovní, abstraktní rozměr legendy a její sdělení.

Svou teorii přiblížím na později svatořečených postavách jakými byl poustevník sv. Ivan,⁶⁴ o jehož životě známe tři svatoivanské legendy. Ivanův původ není - jak je v legendách poměrně běžné - zcela jasný. Mnozí se domnívají, že byl světec synem nitranského knížete Pribiny, či se najdou názory zastávající původ u knížete slovanského kmene Obodritů Gostomysla, který se proslavil postavením se proti králi Ludvíku Němci za svou nezávislost ještě spolu s kmenem Veletů. V neposlední řadě je Ivanův původ situován více na východ, do Chorvatska, Slezska a Haliče. Možnost, že Ivan byl synem knížete Gostomysla, který padl v roce 844 v boji patrně již jako pokřtěný, dokládá skutečnost, že kníže po sobě zanechal manželku Alžbětu se syny Ivana, Sifrida a Edvarda.⁶⁵

Svatý Ivan byl pravděpodobně mnichem slavného kláštera v Corvey odkud se však odebral do Čech s rozhodnutím žít skromným poustevnickým životem. Klid na rozjímání našel v hlubokých lesích Českého krasu v údolí, jímž protéká Loděnický potok. Světec přebýval v jeskyni, živil se lesními plody a pil vodu z pramene, jenž byl u jeho jeskyně. Takto skryt před lidmi žil sv. Ivan dle legendy 42 let, z nichž ho celých 14 let neviděl nikdo z lidí. Dle legendy světce v průběhu let neustále pokoušel ďábel s démony, až byl Ivan zoufalý a uvažoval, že opustí svůj příbytek. Modlil se, na pomoc se mu zjevil sv. Jan Křtitel a věnoval mu na ochranu před ďáblem a podporu ve víře dřevěný kříž, kterým pak sv. Ivan přemohl pekelníky. Podle legendy vylétl ďábel

⁶³ HROMAS 2008, 7.

⁶⁴ Nad hrobem sv. Ivana (†kol. 900) byla postavena kaple, později benediktinský klášter Svätý Jan pod Skalou.

⁶⁵ BUBEN 2004, 121.

stropem jeskyně a na věky věků tak v podobě otvoru ve skále zanechal památku na vítězný souboj dobra se zlem, pomocníka božího s ďáblem.⁶⁶

Dalším zlomovým momentem v životě eremity Ivana bylo nečekané setkání s knížetem Bořivojem. Kníže totiž při lovu pronásledoval a ulovil laň, která dávala poustevníkovi mléko. Podle legendy z ulovené zvěře místo krve vyteklo⁶⁷ mléko, kterým se nasýtila celá knížecí družina. Štvaná zvěř ještě před smrtí⁶⁸ přivedla Bořivoje k Ivanově jeskyni a tím došlo k setkání poustevníka s panovníkem, jenž pozval Ivana na nedaleký hrad Tetín. Tehdy mohlo pravděpodobně dojít také k setkání sv. Ivana a manželky knížete Bořivoje kněžny Ludmily.⁶⁹

Dalším významným českým světcem, jehož legenda je spjata s lovem je sv. Prokop, zakladatel a opat kláštera na Sázavě.⁷⁰ Světec se pravděpodobně narodil přibližně roku 970 na zemanské tvrzi v Chotouni mezi Kouřimí a Českým Brodem. Křesťanské vzdělání vyučované ve slovanském jazyce získal na pražském Vyšehradě, následně byl vysvěcen na kněze a stal se součástí slovanského kléru v katedrální družině u sv. Víta. Nutno na tomto místě podotknout, že sv. Prokop byl v té době ženatý, a s manželkou vychovávali syna Jimrama. Tento fakt ohledně manželského svazku kněží byl u českých kněží obvyklý snad až do 12. století.⁷¹ Legenda o jeho životě nese podobné znaky jako příběh Ivanův. Znovu se setkáváme s laní, jež poskytuje světcovi své mléko, a která taktéž přispěje k seznámení světce s panovníkem – v tomto případě s Oldřichem, či s jeho synem Břetislavem.⁷²

Na těchto příkladech lze demonstrovat, že lov, potažmo myslivost, znamenala od středověku jistý druh kulturní a společenské záliby, která byla neodmyslitelnou součástí vyšší společnosti. Tuto teorii potvrzuje fakt, že lov vysoké a černé⁷³ zvěře na našem území byl na přelomu prvního tisíciletí výhradně panovnickou kratochvílí. Majitel pozemku byl povinen postoupit vladaři právo lovu ušlechtilé zvěře s garancí možnosti vlastního lovu zvěře drobné^{74 75}.

⁶⁶ BUBEN 2004, 121.

⁶⁷ V myslivecké terminologii je označována krev – „barva“; vykrváčet – „vybarvit“

⁶⁸ V myslivecké terminologii je označována smrt - zhasnutím; smrt zvířete na místě – zhasnut v ohni

⁶⁹ KROMLUSA 1850, 20.

⁷⁰ BUBEN 2004, 39.

⁷¹ BUBEN 2004, 66.

⁷² PÍŤHA 1992, 57. Sv. Prokop (†1053 Sázava)

⁷³ Zvěř vysoká: jelen, los (ten se na našem území vyskytoval do 13.stol.); zvěř černá: prase divoké

⁷⁴ Drobná zvěř: koroptev, bažant, zajíc, králík

⁷⁵ VOSÁTKA 2013, 12.

V průběhu doby se lov stával víc a víc prominentní zábavou. Vznikaly lovecké družiny, lovecké hrady, za všechny jmenuji Křivoklát, jenž byl českými panovníky Václavem I., Karlem IV. i jeho synem Václavem IV. velmi oblíben⁷⁶, dále již zmíněný Tetín a usedlosti Zbečno, Jivno, Ječná, Týřov, Václavem I. založené Počáply – Králův Dvůr, či Václavem IV. založený Nový Hrad u Kunratic.⁷⁷ Jako nutnost se jeví odborně školený personál. Vznikají účelově vytvořené obce, jejichž obyvatelé jsou vzdělávání v myslivosti, např. Sokolníky, Ohaře či Psáry – jak si lze představit i z těchto tří příkladů byl záběr specializací v myslivecké odbornosti pestrý.⁷⁸

V souvislosti s rozvojem feudalismu dochází ke změnám ve vnímání hospodářského významu lovu. Roku 1388 vydává Václav IV. jako součást tzv. práva dominikálního⁷⁹ nařízení o spravování lovných ploch šlechtou, jenž je má ve svém držení. Pro panovníka byly ustanoveny královské lovecké okrsky a tím došlo k jistému omezení lovné plochy panovníka ve prospěch šlechty. V době vrcholného středověku se mění též pohled na lov z převážně hospodářského na kratochvilný, sloužící k reprezentaci. V souvislosti se změnou ve vnímání myslivosti se objevuje poptávka po odborném personálu - myslivců, znalých péče o lesní faunu a floru.

Období husitských válek a následující neklidné 15. století nebylo příznivé ani pro rozvoj myslivosti. V období renesance dochází k výstavbám nových loveckých staveb, či k přestavbám některých tvrzí na lovecké zámky i zámky, vyznačující se větším komfortem než lovecké hrady středověké. Na tomto místě nelze nezmínit letohrádek Hvězda ležící na území Prahy, na jehož návrhu se ideově podílel arcivévoda Ferdinand Tyrolský. Stavba je známá svým atypickým půdorysem šestihroté hvězdy⁸⁰, či Místodržitelství letohrádek v Královské oboře přestavený za vlády Vladislava Jagellonského a následně s dobovými úpravami za Rudolfa II.⁸¹ Mezi další významná lovecká sídla patřilo lovecké sídlo v Brandýse nad Labem, Benátkách nad Jizerou nebo Kostelci nad Černými lesy.⁸²

⁷⁶ KUTHAN 1994, 218.

⁷⁷ ANDRESKA/ANDRESKOVÁ 1993, 30–31.

⁷⁸ VOSÁTKA 2013, 12.

⁷⁹ Právo dominikální, dominikální pozemky – tak se nazývaly pozemky náležící vrchnosti, na rozdíl od pozemků poddanských či selských. Vlastník takového pozemku byl osvobozen od povinnosti z něj platit daň.

⁸⁰ O ambraské sbírce Ferdinanda Tyrolského, Cour d' honneur, 1998, č. 1, s. 73

⁸¹ VACEK 1889, 45.

⁸² ANDRESKA/ANDRESKOVÁ 1993, 37.

3. Lovecké řády barokní éry na území říše Rakouské

V barokní historii na území tehdejší Rakouské říše nefiguruje pouze lovecký řád sv. Huberta, který je u nás nejznámější a má dodnes živou tradici. Než se historií tohoto řádu začneme hlouběji zabývat, představím ještě další barokní lovecké řády, které se na území říše objevily. Barokní doba je v souvislosti s myslivostí spojena s rozvojem lovectví a myslivosti. Jedná se zejména o jakési ustanovení a vytvoření řady pravidel, jež jsou s touto kratochvílí spojena. Ve šlechtických kruzích vznikají lovecké řády, které si kladou za cíl nastavit pravidla obřadů, rituály při lovu a chování při řádném vykonávání lovu. Dochází k rozvoji lovecké hudby, s myslivostí souvisí i rozvoj palných zbraní – v tomto případě byla zvlášť důležitá řádná edukace ve způsobu manipulace se zbraní na honech, mám tím na mysli směr střelby, aby se eliminovala možná zranění lovců.⁸³ Nebylo náhodou, že členy loveckých řádů byli šlechtici mnohdy z řad významných státních úředníků.

Nejstarší známý lovecký řád, založený 23. srpna 1672 byl *řád Zlatého jelena*. K založení došlo při lovu v oboře „V Břehu“ na území tehdejšího Slezska nadšeným lovcem a posledním potomkem polského královského rodu Piastovců Jiřím Vilémem vévodou lehnickým, hlohovským a březským. Insignie řádu se skládala ze zlatého dubového listu potaženého smaltem, na jehož aversu byl umístěn (ve středu) zlatý jelen.⁸⁴ Jelen, jak již bylo řečeno je atributem spojeným s myslivostí a lovectvím. V tomto případě odkazuje na světce sv. Huberta a sv. Eustacha.⁸⁵ Revers insignie tvořila rovněž silueta listu s centrálně umístěným rudým smaltovaným srdcem, v němž se nacházel bílý kříž. Řád měl omezený počet členů, maximálně 24 osob. Fungování řádu Zlatého jelena bylo spjaté s oborou „V Břehu“, pořádaly se zde hony, výroční slavnosti spojené se soutěží ve střelbě. Vítěz získal právo na dvojnásobný příděl zvěřiny a vína po celý rok. Řád zanikl po třech letech svého trvání v roce 1675 úmrtím zakladatele, vévody Jiřího Viléma.⁸⁶

⁸³ Narážím tím na nešťastný případ, kdy císař Karel VI. při lovu smrtelně zranil ubohého knížete Adama Františka Karla Eusebia ze Schwarzenbergu

⁸⁴ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 37.

⁸⁵ BUBEN 2003, 199.

⁸⁶ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 37.

Druhým v pořadí je *řád svatého Huberta* založený dne 3. listopadu 1695 Františkem Antonínem hrabětem Sporckem.⁸⁷ Tomuto řádu bude později věnována hlubší pozornost, je zde zmíněn v rámci chronologie představení řádů.

Jindřich kníže z Nassau založil 9. března 1697 obdobný řád sv. Huberta s názvem *Nassau-dillenburgerischer Jagdorden* (Nassavsko-dillenburský lovecký řád). Řádový odznak měl tvar osmihrotého maltézského kříže, přičemž zbarvení kříže bylo zlato-hnědé. Mezi rameny kříže byly umístěny zlaté rohy. Na lici insignie se vzpínal bílý jelen. Řádový znak byl nošen zavěšený na zelené stuze, na levé straně hrudi – patrně jako připomínka na rituál vzdávání holdu zvěři přípitkem, kdy se číše drží zásadně v levé ruce lovců. Řád zanikl po 42 letech, v roce 1739.⁸⁸

Začátkem 18. stol, konkrétně 1702, zakládá Bedřich Karel vévoda württemberský lovecký řád (Hubertusorden), a to jako potvrzení württemberského práva na prestižní úřad říšského lovčího. Podle řádových pravidel měli členové řádu za povinnost, pokud se potkají v bitvě na nepřátelských stranách vyhnout se přímému kontaktu se svým řádovým spolubratrem a nebýt tak vystaveni možnému zápasu na život a na smrt právě s ním. Nebyla to však jediná podmínka týkající se světského boje. Pokud by člen řádu upadl do zajetí druhé válečné strany, za kterou bojuje jiný člen řádu, je tento člen řádu „bratrovi“ povinen napomoci ke znovuzískání svobody. Insignie měla tvar maltézského kříže lemovaného červeným smaltem. Na lici straně se nalézal zeleně smaltovaný medailon se zlatou korunovanou iniciálou F. R. (Fredericus Rex – Friedrich král). Na rubu měla insignie tři lovecké rohy. Mezi jednotlivými rameny kříže byly střídavě umístěny orlice s rozepjatými křídly a zlaté lesní rohy. Insignie byla nošena na hrudi, zavěšena na krku člena řádu, a to červenou stuhou se zlatou bordurou. Každý ze členů řádu měl v řádové kapli v Ludwigsburgu umístěn svůj rodový erb. V případě úmrtí člena řádu byl jeho erb v kapli opatřen malým černým křížkem. V roce 1802 král Friedrich I. změnil název a stanovy stávajícího řádu a přejmenoval jej na *řád Zlaté orlice* a tímto aktem zaniklo původní zaměření řádu. Později v roce 1818 byly řádu změněny i insignie a stal se domácím řádem království.⁸⁹

V roce 1703 vznikl *řád Věrného tesáku*, založený skupinou šlechticů v Magdenbursku. Uzavřená lovecká společnost měla jako řádový odznak zlatý prsten, který členové řádu nosili zásadně na malíčku. Prsten byl zdobený zeleným emaillem,

⁸⁷ JUŘÍK 2014, 398.

⁸⁸ MARTAN 1992, 95.

⁸⁹ LOBKOWICZ 1995, 190–191.

rytinou lesního rohu a nápisem „*Honi soit qui mal y pense*“ (Hanba tomu, kdo o tom špatně smýšlí). Tato věta byla heslem řádu.⁹⁰

Identickou devízu, psanou ve staré francouzštině, má dodnes existující středověký řád a zároveň nejstarší rytířský řád vůbec – *The Most Noble Order of the Garter* (Podvazkový řád), jenž byl založen anglickým králem Eduardem III. v roce 1348.⁹¹ Podle nedoložené pověsti došlo k založení řádu při dvorské slavnosti, při které se hraběnce ze Salisbury stalo v pravdě „historické faux pas“ – při tanci jí nedopatřením sklouzl podvazek a přítomní pánové si neodpustili hlasité uštěpačné poznámky na adresu hraběnky. Přítrž zlým jazykům učinil přítomný král pronesením věty: „Hanba tomu, kdo o tom špatně smýšlí“ ve staré francouzštině, která byla úřední řečí na dvoře anglických králů od dob panování Viléma I. až po Richarda II. Král se zastal dámy v nesnázích, zachoval se v pravdě jako „anglický gentleman“ a povýšil podvazek na svůj řád, čímž poskytl hraběnce ojedinělou satisfakci. Odznak řádu v podobě podvazku je nošen k ceremoniólnímu oděvu vždy pod levým kolenem, s výjimkou královny, která nosí Podvazkový řád pod levým loktem. Podvazek samotný je zhotoven z tmavomodrého hedvábí s heslem vyšitým zlatou nití.⁹²

Zeměpisně nejvzdálenější sídelnímu městu na území Rakouské říše byl řád *Ordine di Diana Cacciatrice* (řád lovkyně Diany) založený v italské Neapoli v roce 1779. Zakladatelem a velmistrem se nestal nikdo jiný, než neapolský král Ferdinand Bourbonský.⁹³ Řád si kladl za cíl vyvíjet edukační činnost mezi myslivci a dávat možnost studiu a vzdělávání v oboru chudým myslivcům bez prostředků. Řád měl své zastoupení mimo Neapole ještě ve Vídni, Salzburku, Gorici a Lublani. Členové řádu vlastnili úbor skládající se z šedého kabátce se zelenými výložkami ve zlatém lemování, doplněné límcem a kalhoty v barvě zelené. Uniforma byla doplněna insignií ve tvaru mysliveckého lesního rohu,⁹⁴ který je řetízkem zavěšen na šedozelelé mašli, jenž byla umístěna v knoflíkové dírce kabátu. Řád ukončil svou činnost v roce 1799, kdy byla Neapol dobyta oddílem francouzských vojsk, jež tehdy vedl Napoleon Bonaparte.⁹⁵

⁹⁰ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 39.

⁹¹ BUBEN 1994, 112.

⁹² LOBKOWICZ 1995, 178–179.

⁹³ RAKUŠAN 1981, 36.

⁹⁴ Myslivecký lesní roh je vyroben z kovu, tvarem připomíná polnici – nejedná se v pravém slova smyslu o přírodní, zvířecí roh.

⁹⁵ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 40.

Poslední lovecký řád, který zde představím, byl nejmladším řádem s daným zaměřením. Jedná se o *Orden cum weissen Hirschen Sancti Huberti* (Svatohubertský řád Bílého jelena) k jehož založení došlo 3. listopadu⁹⁶ 1859 pruským princem Bedřichem Karlem. Opět se jednalo o úzkou skupinu privátních členů, v tomto případě činil součet 30 šlechticů, kteří si již svým mistrovstvím v lovu vydobyli jistý respekt. Řádová insignie se skládala ze tří zlatých dubových listů – úlomků⁹⁷ o třech výhoncích. Na jednom z listů byl umístěn rubín, jako symbolika kapky krve, pod úlomky byla upevněna královská koruna, pod kterouž byly umístěny kelce.⁹⁸ Celek insignie byl zakončen pod kelcem zavěšeným stříbrným jelenem dvanáctířádem zachyceným ve skoku. Insignie se nosila na hrudi zavěšená kolem krku na zelené stuze s francouzským nápisem „*Vive le roi et ses chasseurs*“ (Ať žije král a jeho lovci).

Drtivá většina těchto řádů zanikla spolu se skolem svého zřizovatele, či jej „přežila“ o pár let. Určité řády pěstovaly specifický druh lovu, např. existovaly řády specializující se výhradně na lov tetřivků, či řád lovců pouze parforsním způsobem atd. Co se týče ikonografie řádových insignií, logicky se stále opakuje motiv jelena či lesního rohu, a to v řadě modifikací. Nezřídka jsou ze starších a známějších řádů s exkluzivní tradicí přejaté určité znaky, jakými byl např. motiv osmihrotého maltéžského kříže u Nassavsko-dillenburgského loveckého řádu, či doslovně přejatá devíza Podvazkového řádu: „Hanba tomu, kdo o tom špatně smýšlí“ v případě řádu Věrného tesáku. Tato striktní inspirace měla nepochybně za úkol vytvořit díky zažitým a známým formátům či heslům iluzi starého zažitého řádu s exkluzivní tradicí, i když se jednalo o nově vzniklá společenství. U zrodu podobných řádů nestál ani papež ani panovník, ale v souvislosti s garancí takto vysoce postavených osobností lze s trochou nadsázky použít „jen“ šlechtic.

⁹⁶ Den svátku svatého Huberta

⁹⁷ Úlomek symbolizuje spojení myslivce s přírodou. Po úspěšném lovu si myslivce ulomí větvičky z místního stromoví. Jeden úlomek vloží ulovené zvěři do mordy a tím jí vzdá hold, druhý symbolicky namočí ve zvířecí barvě a takto upravený úlomek si vloží za klobouk a hrdě jej nosí až do západu slunce.

⁹⁸ Kelce, lidově zvané grandle – jedná se o chrup jelení zvěře, konkrétně o dva horní špičáky. Mezi myslivci jsou kelce vnímány jako součást trofeje, na niž má myslivce právo, zasazují se do drahých kovů jako součást šperků.

3.1. Řád svatého Huberta založený Františkem Antonínem hrabětem Sporckem

Na přelomu 17. a 18. století dochází ke značnému rozmachu lovectví, který souvisí s dynamickým rozvojem palných zbraní. Mezi hlavními loveckými zbraněmi již nefigurují kopí a kuše, ale již zmíněné palné zbraně. Změny nastaly i v jasnějších pravidlech lovu a správy honiteb v majetku šlechty. Dokladem bylo vydání řádu o myslivosti pro Království české, jasně definující pravidla v tomto odvětví, vytvořeném císařem a mimo jiné rovněž nadšeným lovcem Karlem VI., jehož nové rozhodnutí bylo přijato zemským sněmem a stvrzeno císařským patentem dne 31. srpna 1713.⁹⁹

Na našem území dodnes nejznámější a stále činný lovecký řád svatého Huberta založil František Antonín hrabě Sporck symbolicky v den svätceva svátku – 3. listopadu 1695 v Lysé nad Labem.¹⁰⁰ Nutno na tomto místě podotknout, že se však nejedná o „řád“ v pravém slova smyslu. Takovouto organizaci má v kompetenci založit pouze papež či panovník. V případě Sporckova řádu svatého Huberta se jedná o společenství, jehož ideje a forma je církevními řády inspirovaná a pojem řád je spíše „vypůjčen“ pro zvýraznění důležitosti spolku.

Do hlubšího povědomí se existence Sporckova lovecká společnost dostala v listopadu roku 1723, kdy byl slavnostně pasován na člena řádu císař Karel VI.¹⁰¹ Řádovou kratochvílí byl lov parforsním způsobem. Hlavním důvodem proč hrabě Sporck založil tento lovecký řád však nebyla jen jeho láska k myslivosti a určitá dvorská prestiž té doby. Hrabě Sporck byl duší řádu sv. Huberta. Jmenoval se do úřadu velmistra a rovněž vytvořil též řádová pravidla. Pasování uděloval vždy významným členům šlechty české, slezské, saské i bavorské, ale rovněž i panovníkům evropských zemí. Právě díky členství vysoké politické honorace vytvořil vysoce prominentní řád, po kterém toužil. Držitelem řádu se stal zpravidla zdatný lovec, ale rovněž i osoba, jenž se zasloužila o rozvoj chovu ušlechtilé zvěře či pěstování lesů.¹⁰²

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, Sporcka nevedla jen touha mít vlastní lovecký řád, ale toužil se díky němu dostat na „vysněnou metu“ v podobě nejvyššího habsburského domácího řádu Zlatého rouna. Jednalo se o fakt, který byl v té době

⁹⁹ VONDRA 2010, 338.

¹⁰⁰ VON PROCHÁZKA 1979, 187.

¹⁰¹ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 38.

¹⁰² MARTAN 1992, 81.

veřejným tajemstvím, samotný hrabě se se svým záměrem nikterak netajil. František Antonín někdy činil kroky pro splnění tohoto cíle v pravdě dětinské. Případem za všechny byl leták, jenž nechal hrabě připevnit na dveře kostela v Lysé, na kterém stál výčet soudních křivd, jenž byly na hraběti spáchány s doplňkem v podobě vylíčení hraběcí shovívavosti, vůči těmto soudním krokům s přiloženou zprávou o Sporckově bezelstné charitativní činnosti. Hrabě si neskromně za to vše žádá „kořist Jásonovu“, tedy řád Zlatého rouna.¹⁰³ Ačkoliv byl hrabě v době, kdy založil řád sv. Huberta více než solventní a panovník, jenž by mu řád Zlatého rouna mohl udělit (císař Karel VI. vášnivý lovec a tudíž měli společnou zálibu), nemohl Sporck tento nejvýznamnější řád obdržet. Zabraňoval tomu byť jediný, ale neopomenutelný fakt. František Antonín hrabě Sporck měl příliš mladé šlechtictví. Aby mohl někdo získat řád Zlatého rouna, musel doložit původ do šestnácti šlechtických předků, což v případě hraběte Sporcka nebylo možné.¹⁰⁴

Členy řádu byli šlechtici s různými odvětvími „profesního zaměření“. Pestrost členů sahala od již zmiňovaného císaře Karla VI., pro místodržitele Nizozemí, prezidenta dvorské válečné rady a vrchního velitele císařských armád prince Rubena Savojského po Jakuba Václava Maxmiliána hraběte Thun-Hohensteina, biskupa v Gurku a v Pasově. Prominentnost řádu dokládají i další jeho členové, pozdější panovníci, jakými byli např. František Štěpán I. Lotrinský, od roku 1745 císař František I., či sasští kurfiřtové a pozdější polští králové Bedřich August I a Bedřich August II.¹⁰⁵

Průkopnickým a osvětovým krokem hraběte Sporcka v čele řádu sv. Huberta byla skutečnost, že členství v organizaci bylo dopřáno též ženám. Jednalo se zejména o ženy z těch nejvyšších kruhů, jakými byla například sestra císaře Karla VI. arcivévodkyně Marie Alžběta, kněžna z Beaumontu, manželka místokrále neapolského a nejvyššího hofmistra vévodkyně Marie Alžběty, či nejvyšší dvorní dáma vévodkyně Marie Alžběty, Anna Marie hraběnka Uhlenfeldová.¹⁰⁶ Tato situace vytváří dojem, jako kdyby císařova sestra se svým bratrem sdílela stejnou vášeň, a to lov a její nejbližší doprovod zálibu sdílel.

Ženy lovkyně měly na Sporckově panství otevřené dveře, dokladem budiž příklad arcivévodkyně Marie Josefy, která dle starých spisů po účasti na pobožnosti ve Staré Boleslavi se odebrala na lov, kde do soumraku slovila 65 jelenů a 5 laní. Ještě

¹⁰³ PREISS 2003, 210.

¹⁰⁴ LOBKOWICZ 1995, 122–123.

¹⁰⁵ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 64.

¹⁰⁶ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 64.

úspěšnější lovkyní byla v červnu 1721 císařova choť Alžběta Kristýna, která ulovila za pět hodin 72 kusů vysoké zvěře, následně se účastnila slavnostní hostiny na zámku v Brandýse nad Labem a pak se navrátila do sídelního města Prahy. Jak jsem již zmínila i císařova sestra patřila mezi nadšené lovce, téhož dne skolila a měla na výřadu 32 jelenů, 2 laně a k tomu ještě 2 kusy zvěře černé.¹⁰⁷

Kromě zámku v Brandýse nad Labem, na kterém Sporck hostil příznivce lovu tu bylo ještě jeho rodinné sídlo v Lysé nad Labem, ve kterém dal hrabě v zámeckém parku instalovat alegorické sochy dvanácti měsíců, přičemž socha měsíce listopadu – měsíce kdy je slaven svátek sv. Huberta nesla podobu lovce s dvěma loveckými psy, který má v ruce ulovenou kořist v podobě zajíce a kachny. Personifikace dvanácti měsíců vytvořili s největší pravděpodobností žáci Sporckova nejznámějšího sochaře Matyáše Bernarda Brauna. Bohužel nelze s jistotou určit, zda do zámeckého parku v Lysé nad Labem byly sochy umístěny ještě za Sporckova života, či došlo k následnému přeinstalování z jiného panství. Oldřich J. Blažíček se domnívá, že by do parku mohly být sochy přeneseny až v roce 1851.¹⁰⁸ Oproti tomu Pavel Preiss píše o Sporckově sledování výroby a instalace soch.¹⁰⁹

Neméně důležitou sochařskou výzdobu, která je tentokrát připisována zástupci barokního klasicismu Ignáci Platzerovi¹¹⁰ nalezneme v témž parku ze sklonku 18. století a to konkrétně šest mytologických a trojici putti s atributy Umění z nichž dvě sochy nesou tématický motiv lovectví.¹¹¹

František Antonín hrabě Sporck nebyl v myslivosti vyznavačem pouze parforsního honu, cizí mu nebyla ani záliba v chytání ptactva. Speciálně pro tento okruh svého zájmu dal hrabě zbudovat letohrádek Bonrepos situovaný mezi Benátkami a Lysou nad Labem. Název zámku bychom mohli přeložit jako „krásná vyhlídka“, na které se hrabě oddával líčení na ptactvo.¹¹² Hrabě Sporck byl zdatným číhařem¹¹³ a údajně některé své odchycené ptactvo označil kovovými kroužky a následně je vypouštěl do volné přírody. O těchto příhodách se hrabě příležitostně zmiňuje ve svých básních.¹¹⁴ Letohrádek Bonrepos s ptačím centrem byl ve své době po stránce loveckého vybavení malým zázrakem. Ne zřídka se stával místem oslav loveckého umu

¹⁰⁷ MARTAN 1992, 80.

¹⁰⁸ BLAŽÍČEK 1970, 87–89.

¹⁰⁹ PREISS 2003, 219.

¹¹⁰ Kat. výst. *Barok v Čechách*, 1973, 21.

¹¹¹ BLAŽÍČEK, *Umělecké památky Čech*, 1978, II, 335

¹¹² MARTAN 1992, 80.

¹¹³ ptáčník

¹¹⁴ MARTAN 1992, 81.

vysoké šlechty.¹¹⁵ Sporck tam 20. října 1723 hostil prince Rubena Savojského po slavnostním udělení svatohubertského řádu a měl též v úmyslu zde pasovat na člena svého řádu Karla VI..¹¹⁶

Již jsem zmínila Sporckovu autorskou literární činnost v podobě psaní básní. Pro řád sv. Huberta zúročil hrabě své literární vlohy a složil řádovou modlitbu adresovanou patronovi svého řádu. Tato báseň shrnuje mysliveckou pokoru, obavy o zdraví svých druhů.

Modlitba ke svatému Hubertovi
František Antonín hrabě Sporck

Všemohoucí, věčný, dobrotivý milosrdný a spravedlivý Bože,
Který jsi na lovu tak milostiplným a zázračným způsobem
Svatého Huberta k sobě obrátil,
Tebe prosím já i my všichni ctitelé Tvého služebníka svatého Huberta,
Věnuj nám milostivě skrze jeho svatou přímiluvu
Svoji božskou přízeň
A dopřej nám množství zvěře v našich honitbách
A propůjč nám potřebné štěstí při lovu,
Nás pak opatruj před všelikým nebezpečenstvím,
Před úrazy koňmo i na voze,
A naše psy pak ochraňuj před vzteklinou,
Abychom Ti zde na zemi mohli vzdát nezměrný dík
A na onom světě věčně Tebe se svatým Hubertem
Chváliti, ctíti a velebiti skrze Ježíše Krista, našeho Pána
Jenž s Tebou a Duchem svatým žije a kraluje na věky věků.
Amen¹¹⁷

¹¹⁵ PREISS 2003, 61.

¹¹⁶ PREISS 2003, 210. Císař Karel VI. sice odmítl Sporckovo pozvání na Bonrepos, následně však pozval hraběte na svá brandýská panství, kde byl panovníkovi prostřednictvím Sporka udělen řád svatého Huberta.

¹¹⁷ PETR/RAMEŠ/PETR 2013, 31.

3.2. Obřad pasování do řádu sv. Huberta a řádový slib

Slavnostní obřad pasování a přijímání nových členů řádu se konalo vždy jednou ročně, a to na svátek patrona myslivců sv. Huberta 3. listopadu, na Sporckově panství v Lysé nad Labem. Před slavnostním obřadem se konal slavnostní hon a následoval obřad pasování, kdy členové řádu utvořili kruh kolem velmistra, který na zdůraznění své výjimečnosti vystoupil z kruhu. Na protější straně stál nový čekatel na členství v řádu – volenec, jemuž byl od řádového tajemníka přečten slib:

„Slibuji tímto nejprve, že po celý život svatého Huberta zvláště chci ctíti a jako svého patrona uznávati. Za druhé slibuji řádu svatého Huberta, že budu a zůstatí chci pravým milovníkem ušlechtilé honby. Za třetí slibuji, že budu se snažiti všemožným způsobem řád svatého Huberta povznést a zachovávatí nejvěrněji všechna pravidla a stanovy.“

Následoval akt skládání slibu nového člena řádu, kdy kleče zopakoval přednesená slova. Na důkaz zpečetění přísahy věrnosti vložil na řádové žezlo zakončené pozlacenou soškou sv. Huberta tři prsty. A provedl přísahu. Nově pasovaný člen řádu kleče na pravém koleně vyslechl další velmistrova slova řádového slibu:

„Když jsme se rozhodli my, zvolený Velmistr řádu svatého Huberta, pana ... do loveckého řádu přijmouti, přihlížejíce k jeho skvělým vlastnostem a velké zálibě v ušlechtilé myslivosti, tudíž z vlastní vůle a moci ustanovujeme jej tímto členem a přikazujeme všem, aby jej uznali za nového člena řádového.“

Po tomto projevu velmistr uchoopil lovecký tesák a třikrát se dotkl levého ramene klečícího pasovaného za pronesení závěrečných slov:

„Pasuji Vás na člena řádu svatého Huberta, jemuž činy svými služte k ozdobě.“

Na závěr ceremoniálu pasování obdržel nově přijatý rytíř řádu od velmistra růžek sv. Huberta zavěšený na červené stužce. Velmistr navlékl novému členu růžek na krk, nechal si políbit ruku a za slavnostního trubení loveckých písní a fanfár je obřad ukončen zapsáním nového člena do pamětní řádové knihy. Na úplný závěr se konala slavnostní hostina jejíž součástí byl i ples.¹¹⁸

¹¹⁸ MARTAN 1992, 81.

Do pamětní řádové knihy byly vytvořeny první zápisy členů a nositelů odznaku v roce 1723. Tato kniha sloužila svému účelu do roku 1737¹¹⁹ a následně se ztratila v roce 1805 při vpádu Francouzů do Vídně.¹²⁰ Ještě se vrátím k dříve zmiňovanému roku 1723, jednalo se o rok, kdy na „korunovačném“ honu přijal členství v řádu i císař Karel VI., zapsal se do řádové knihy, obdržel Sporckův řádový odznak spolu s grafickou rytinou od Michaela Heinricha Rentze s centrálním výjevem z parforsního honu doplněným ve spodní části partiturou francouzské lovecké písně „Pour aller à la chasse...“¹²¹ [1] – v některých publikacích vedenou pod názvem „Le corde du saint Hubert“, inspirace Francií je nasnadě, právě při návštěvě Francie na své kavalírské cestě poznal hrabě Sporck kulturu parforsních honů spojenou s hudebním umem.

V den svátku sv. Huberta téhož roku vznikla v Augsburgu mezzotinta s motivem zjevení sv. Huberta. Autorem grafického listu, který obdrželi výhradně členové řádu byl Georg Philips Rugendas.¹²² Výjev zachycující osudové setkání lovce se svatým jelenem je v dolní části uprostřed dotvořen textem s modlitbou ke sv. Hubertovi a malými řádovými pravidly. Uprostřed textu se skvěl erb Františka Antonína hraběte Sporcka [2]. Dle upraveného překladu text obsahoval těchto šest bodů:

„I. Kdo ušlechtilý a nádherný Řád svatého Huberta miluje a plně se svými bdělými smysly lovu oddává, ten ať je všem ctnostem věren, neb bez nich se při lovu špatně obstává.

II. Každý člen Řádu při rozkoši honby stále ať má na řádový odznak na prsou svých, ten kdo jej na lovu nemá, bude pokutován několika dukáty za svůj hřích.

III. Pokud se stane, že řádový odznak ztratí, pak se mu pokuta ještě jednou zvýší, není však příslušnosti k řádu zbaven docela a na prosbu může nový odznak míti.

IV. Dříve však, než člen Řádu zabaví se lovem, musí modlitbu ke svatému Hubertu dát, a každý pro svůj lovecký dar modlí se k němu v týdnu jedenkrát.

V. Třetí den listopadový ať každý člen řádový se k Řádu hlásí ve zbožnosti a rád, co nejvíce členů Řádu pak ať společně prosí, aby o společném honu mohli obstat.

¹¹⁹ Následujícího roku, 1738 umírá František Antonín hrabě Sporck a tím končí i éra řádu sv. Huberta na řadu let.

¹²⁰ TEPLÝ 1936, 75.

¹²¹ POCHE 1965, 84.

¹²² PREISS 2003, 218.

VI. Kdo pokousán byl zuřivým a vzteklým psem, zhojí ho klíčem svatého Huberta vypálení, a každý ať dbá o rozkvět Řádu a v modlitbách myslí na ty, jichž tu není. ¹²³

Jelikož byla řádová kniha za neapolských válek beznadějně ztracena je velmi komplikované sestavit seznam členů Sporckovy doby i s jejich podpisy. Zároveň v řádové pamětní knize se měla vyskytovat veršovaná velká řádová pravidla, která čítala na třicet bodů. Součástí kodexu byly i praktické informace týkající se doby lovu zvěře, lovecké signály a předpisy pro výkon lovu.¹²⁴ Členství v řádu bylo spojeno s placením členských příspěvků, které hrabě Sporck využil ke zřízení „důchodového fondu“ pro podporu vysloužilých myslivců a jejich rodin. Setkáváme se tak zde s hraběcí nadační činností, jejíž patrně největší příklad je založení špitálu na jeho panství v Kuksu.

3.3. Obnovení řádu sv. Huberta

Činnost řádu sv. Huberta zanikla úmrtím svého zakladatele a velmistra, který skonal 30. března 1738 na svém panství v Lysé nad Labem. Přesně po dvou stech letech v roce 1938 se objevily tendence z řad české myslivecké honorace řád obnovit. Československá myslivecká jednota vyhlásila rok 1938 za „Sporckův rok“ ve vzpomínce na dvousté výročí úmrtí zakladatele řádu svatého Huberta Františka Antonína hraběte Sporcka a u příležitosti celostátní myslivecké výstavy vydala pamětní medaili inspirující se medailemi, které vydával hrabě Sporck. Přípravy na oslavné akce byly přerušeny zhoršující se politickou situací na území celého státu i na celém evropském kontinentu. Po druhé světové válce našla silnou inspiraci v ideji Sporckova řádu nově vzniklá rakouská lovecká organizace, která si osvojila identický název pro řád, ovšem jeho vnitřní organizace je natolik odlišná, že jej za pokračovatele Sporckova považovat nelze.¹²⁵

Po nástupu komunismu na našem území se stal plán oficiálně obnovit řád založený feudálem a zasvěcený světcí absolutně nemožný. Právě kvůli této skutečnosti došlo 3. listopadu 1978 k ilegálnímu obnovení řádu svatého Huberta. Obřad se konal symbolicky před hrobem zakladatele v Kuksu před vstupem do hrobky zakladatele řádu.

¹²³ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 58.

¹²⁴ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 60.

¹²⁵ RAKUŠAN *Výročí Řádu svatého Hubert*. In: Myslivost XI, 2005, 6

Ve stínové existenci organizace setrvala do politického převratu v listopadu 1989, kdy se úderem osvobození se od komunistického útlaku řád zaktivoval a zlegalizoval. Řád se otevřel veřejnosti a 16. června 1992 byly Ministerstvem vnitra schváleny stanovy řádu svatého Huberta se sídlem v Kuksu.¹²⁶

V současné době si členové Řádu svatého Huberta kladou za cíl pokračovat a navázat na hodnoty, které vštípil svému společenství jeho zakladatel František Antonín hrabě Sporck. Dle doslovného znění článku II. řádových stanov zní novodobé desatero takto:

„I. Pořádá, organizuje a ovlivňuje duchovní, myslivecké, lovecké a dobročinné aktivity svých členů,

II. umožňuje prohlubování znalostí, vědomostí a dovedností svých členů v oblasti duchovní, mysliveckých tradic a zvyklostí, etiky a konečně myslivecké činnosti a ušlechtilé honby,

III. organizuje dobročinnou činnost ve vztahu k nemocným, starým či nemohoucím členům Řádu, myslivcům a členům jejich rodin,

IV. organizuje, pořádá a ovlivňuje aktivity na záchranu a obnovu památek, na řád Františka Antonína hraběte Sporcka, památek mysliveckých, lesnických, rybářských, přírodopisných a církevních v rámci sídla řádu a v oblasti působení jeho členů,

V. pomáhá zajišťovat myslivecké a lovecké vyžití svých členů,

VI. provozuje společenské činnosti a služby, vyplývající z dalších dokumentů řádu, a to vždy ve prospěch členů řádu,

VII. spolupodílí se a řídí vytváření ekonomických, materiálních a jiných potřebných podmínek pro činnost řádu a jejich členů,

VIII. navazuje kontakty s ostatními mysliveckými a loveckými organizacemi a spolky v oblasti svého působení a to na přísně křesťanských a demokratických principech,

IX. provozuje hospodářskou, případně zahraničně hospodářskou činnost a za tím účelem zřizuje vlastní hospodářská zařízení a podniky,

X. zřizuje zařízení a fondy umožňující výše uvedenou činnost.“

¹²⁶ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 67–68.

Kromě privátních akcí určených výhradně pro členy řádu, jsou pořádány rovněž akce pro širokou veřejnost. Jedná se zejména o „Svatohubertské slavnosti“, ke kterým patří posledních 22 sezon pořádání slavnosti první říjnové soboty v areálu hospitálu v Kuksu. Součástí programu jsou odborné semináře pro myslivce, zaměřené např. na historii vývoje způsobu lovu, historie a vývoj myslivecké mluvy či neméně zajímavé téma o pytláctví v Čechách.¹²⁷

Na novodobých Svatohubertských slavnostech se nabízí možnost shlédnout nejrůznější vystoupení a ukázky mysliveckého umu. Jedná se zejména o střelbu z historických zbraní, prezentace loveckých plemen psů s ukázkou jejich výcviku, či seznámení s loveckými dravými ptáky. Současný řád nezapomíná ani na Sporckem zavedenou tradici lovecké hudby, zejména import lesního rohu. Dnešní slavnosti se tak neobejdou bez pěveckých sborů, jež návštěvníka provedou skladbami starých českých mistrů. Pravou ladůdkou je při svatohubertských oslavách „Hubertská jízda“, odkazující na parforsní hon Sporckovy éry. Pro duchovní rozměr celé akce je sloužena v místním kostele svatohubertská mše svatá.

V září roku 2015 byla u příležitosti 320. výročí vzniku řádu svatého Huberta zpřístupněna výstava s názvem *Odkaz hraběte Sporcka*, jež byla ke shlédnutí v galerii biskupské rezidence v Hradci Králové.¹²⁸ Výstava se nesla v duchu připomenutí odkazu, jež v souvislosti s řádem svatého Huberta zanechal František Antonín hrabě Sporck. Výstava byla příjemným mementem trvání ideálů, které hrabě ve svém řádu nastavil a jejich aktuálnost i po více než třech stech letech.

3.4. Řádové insignie

V této kapitole představím řádové insignie a pamětní medaile vydávané v průběhu let činnosti řádu. Ačkoliv byl Řád svatého Huberta založen Františkem Antonínem hrabětem Sporckem v roce 1695, oficiální řádové insignie se řád dočkal až o 28 let později. Impulsem pro vznik řádového klenotu byla vidina získání členů řádu z nejvyšších politických řad.

¹²⁷ VACA David: XII. Svatohubertská slavnost na Kuksu. In: *Svět myslivosti*. roč VI., č. 11, s. 7. 2005.

¹²⁸ Výstava o hraběti Sporckovi 2015. In: *Diecézní zpravodajství KT*, roč. XXXVII., s. 3, 2015.

V této atmosféře se hrabě Sporck jako gratulant připojil k řadě oslav pořádaných u příležitosti korunovace císaře Karla VI. českým králem. Oslavy probíhaly při korunovačním pobytu císaře v průběhu léta, až do podzimu v roce 1723. Součástí veselí byla celá řada hostin, oslav a honů. Hrabě Sporck císaře pozval na hon k uctění Jeho hodnosti střídavě na svá panství Kuks a ptáčnické Bonrepos. Obě dvě nabídky panovník odmítl, ovšem nabídl hraběti účast na honu konaném na královském panství v Brandýse nad Labem, které s letohrádkem Bonrepos sousedilo v těsné blízkosti.¹²⁹ K udělení řádu svatého Huberta hrabětem Sporckem císaři nastalo po slavnostním honu, kdy hrabě pasoval císaře u řeky Jizery pod velkým dubem, nedaleko loveckého zámku Hlavenec.¹³⁰

Ke slavnostnímu pasování císaře došlo při hostině po lovu, v den svátku patrona myslivosti na císařském panství v Brandýse nad Labem. Odvěký tužebníkův řád Zlatého rouna a velmistr řádu sv. Huberta, František Antonín hrabě Sporck při pasování císaře nenalezl na císařově loveckém oděvu žádnou volnou knoflíkovou díрку, kam by mohl klenot¹³¹ umístit. Hrabě se chopil příležitosti a výmluvně připevnil panovníkovi svatohubertský řád na Sporckem toužený řád Zlatého rouna, který spočíval na císařově hrudi, v naději, že Karel VI. pochopí jeho gesto a udělí hraběti nejvyšší řád.¹³²

Samotná řádová insignie nesla podobu oválného medailonu, který byl po celém svém obvodu lemován drahokamy s centrálním vnitřním motivem vidění svatého Huberta. Medailon byl zavěšen řetízkem na kroužku, od něhož byl po obou stranách medailon ohraničen dalšími dvěma řetízky, jež nesly pozlacený lesní roh umístěný pod medailonem [3]. Insignie byla členy řádu nošena připevněná na šestihroté červené rozetě na levé straně hrudi.¹³³

Autorem ideového námětu řádového odznaku byl dvorní rytec hraběte Sporcka Michael Heinrich Rentz. Původem norimberský rytec, který patřil mezi první žáky kreslířské školy Johanna Daniela Preisslera¹³⁴ a následně se v témže městě přidružil k dílně knížecího rytce Josefa Montalegreho. Na doporučení norimberského knihkupce Petera Konrada Monacha povolává hrabě Sporck rytce do svých služeb. Roku 1722

¹²⁹ ŠERÝCH 2007, 46.

¹³⁰ BENEDIKT 1923, 104–113.

¹³¹ Insignie

¹³² ŠERÝCH 1999, 46.

¹³³ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 38.

¹³⁴ Johan Daniel Preissler 1666 – 1737

nastává mezi oběma muži patnáctiletá spolupráce. Za tuto dobu M. H. Rentz vytvořil pro Sporcka řadu grafických listů s různými tématy – od křesťanských po lovecké.¹³⁵

Umělcův rukopis vyniká detailním propracováním a bohatým rozsahem výrazových prostředků. Rytec vynikal především v bravurně zvládnuté modelaci grafické hloubky listu pomocí hry se světlem a stínem. Jako další charakteristické rysy jeho tvorby je třeba uvést použití množství figur a architektury v grafikách, zároveň mu nebylo cizí ztvárnění přírodní krajiny a jejích scenérií. Michael Heinrich Rentz se svou tvorbou začlenil spolu s Matyášem Bernardem Braunem a Petrem Brandlem do skupiny nejlepších umělců českého baroka. Pro hraběte Sporcka vytvořil celou řadu rytin, mimo jiné též rytinu s loveckým výjevem, kterou noví členové řádu obdrželi při obřadu pasování.¹³⁶ Od roku 1723 do roku 1737 byla Rentzova insignie udělována každému členovi řádu. Pro představu o množství vyrobených kusů těchto odznaků spolku, – se jen v roce 1726 vyrobilo na čtyřadvacet exemplářů.

O hmotné provedení řádových klenotů se podle ideového návrhu Michaela Heinricha Rentze postaral pražský zlatník Andrea Dahn. Ačkoliv byla vyrobena celá řada artefaktů, do dnešní doby se dochoval pouze jediný – jediný známý. Exemplář se vynořil poměrně nedávno v historické sbírce lovu svobodného pána J. B. von Bistrama v Bad Reichenhall.¹³⁷ Zároveň jediným, kdo se s řádovým odznakem dal portrétovat, nebo je nám známo jen toto vyobrazení, byl František Antonín hrabě Sporck.

Autorem portrétu hraběte Sporcka, na němž je zachycen i svatohubertský řád [4] je drážďanský grafik Emanuel Joachim Haas, který svého donátora portrétoval v roce 1735.¹³⁸ Rytec na Sporckově reprezentativní podobizně hraběte znázornil v důstojném postoji s pozdvíženou levou rukou, jenž diváka pobízí do pohledu druhého plánu grafiky, v jejímž pozadí je pohled na krajinu s Kuksem a výjevy z lovu kachen a parforsním lovem na jelena. Lovecký ráz portrétu je doplněn dalšími, ještě čitelnějšími atributy v podobě pootevřené svatohubertské řádové knihy se zápisy císaře Karla VI., polského krále a saského kurfiřta Augusta III. Vedle pamětní řádové knihy leží mapa a řád sv. Huberta, [5] s kterým je hrabě na grafice rovněž zvětšen (má ho připnutý na prsou).

¹³⁵ ŠERÝCH 2007, 22

¹³⁶ BENČOVÁ 2010, 2.

¹³⁷ PREISS 2003, 218.

¹³⁸ BENEDIKT 1923, 99.

Michael Rentz je rovněž autorem motivů na medailích, které dal hrabě Sporck vytvořit na památku přijetí řádu sv. Huberta Karlem VI. V připomínku této události se hrabě rozhodl dát razit 3000 pamětních medailí, o jejichž zpracování se postaral drážďanský medailér Paul Heinrich Grosskert,¹³⁹ který práci provedl za finanční obnos 500 zlatých a 1000 stříbrných. Dříve byl za realizátora medailí považován medailér Francesco Altomonte¹⁴⁰, u kterého máme doloženou činnost v Praze o dvě léta dříve, tedy od roku 1730. Původně byl F. Altomonte rytcem ve vídeňské mincovně, odkud přesídlil do hlavního města království českého, kde také v roce 1765 skonal.¹⁴¹

Nápisy provedené na plaketách byly podřízeny přísnému výběru. Na návrzích hesel se podíleli kromě velmistra řádu Sporcka mimo ostatních i jeho žena a dcera. V úvahu přicházela celá řada hesel, nakonec však byla zvolena dvě, která byla určena pro dvě různé varianty reversu medaile. Konkrétně byly zvoleny nápisy: „CHARMANT SOUVENIR“ („milá vzpomínka“) a „CAESARE SUBSCRIBENTE, DIE III. NOV. MDCCXXIII“ („císař se podepsal, dne 3. listopadu 1723“). Povšimněme si, že obě dvě hesla mají stejná počáteční písmena, tato shoda není náhodná. Hrabě Sporck pracoval s rafinovaným kryptogramem „C“ a „S“ úmyslně. Obě dvě písmena totiž vyjadřovala, jak donátora, tak panovníka: Comes Sporck i Carolus Sextus.¹⁴²

Medaile nesly na reversu dva různé motivy s již zmíněnými hesly. U prvně zmíněného motivu „CHARMANT SOUVENIR“ lemuje horní polovinu medaile a letopočet 1723 je v protipólu závěsného kroužku. Centrálním motivem reversu je orlice s rozepjatými křídly, držící se drápy na lesním rohu, přičemž roztrub lesního rohu směřuje na levou heraldickou stranu. Druhé ztvárnění reversu neslo v horní horizontálně rozdělené polovině reliéf řádové insignie a v polovině druhé byl umístěn text: „CAESARE SUBSCRIBENTE, DIE III. NOV. MDCCXXIII“. Z obou námětů lze vyčíst jediné – stále se opakující snahu zavděčit se císaři pro získání „kořisti Jásonovy“.

Avers medaile nesl totožný motiv z medailonu insignie – výjev z vidění sv. Huberta, kdy se světci v lese při lovu zjevil svatý jelen a to opět dle návrhu Michaela Heinricha Rentze, který stejné schéma svatohubertského výjevu použil i ve zpracování velkého grafického listu „*Velkého pohledu na Kuks*“, kam grafik identický výjev umístil do pravého dolního rohu. Je otázkou zda ideový návrh aversu medaile vznikl při tvoření grafického pohledu na Kuks, či tomu bylo na opak. Obě možnosti jsou

¹³⁹ Paul Heinrich Grosskert 1694 – 1734

¹⁴⁰ Francesco Altomonte 1698 – 1765

¹⁴¹ FIALA/KATZ/CHAURA/MAREŠ/ŠEJNOST 1924, 18. kat. výst.

¹⁴² PREISS 2003, 211.

pravděpodobné, grafika veduty Kuksu i svatohubertská medaile byly vydány v témže roce 1724. Historik Jiří Šerých se ve své monografii věnované norimberskému rytcí Michaelu Heinrichu Rentzovi spíše přiklání k variantě, že nejdříve vznikl návrh medaile, který pak umělec při své práci na rozsáhlém pohledu na Kuks zúročil ještě jednou.¹⁴³

Při prvních vážných pokusech obnovit řád sv. Huberta v roce 1938 došlo k ražbě pamětních medailí u příležitosti dvousetého výročí Sporckova skonu. V této souvislosti Československá myslivecká jednota vydala tyto pamětní medaile u příležitosti celostátní výstavy myslivosti. Avers medaile znovu vycházel ze svatohubertského výjevu použitého v medailonu insignie i v medaili z 30. let 18. století podle ideového návrhu Michaela Heinricha Rentze s textovým doplněním po celém vnějším obvodu plakety. V horní polovině byl uveden nápis: „ČESKOSLOVENSKÁ MYSLIVECKÁ JEDNOTA“ a v dolní, v upomínku hraběcího výročí, letopočty : „1738 ŠPORKŮV ROK 1938“

Pro revers plakety byla zvolena neutrálnější varianta motivu ze dvou, a to s císařskou orlicí a nápisem „CHARMANT SOUVENIR“ a letopočtem 1723. Pro tehdejší, stále ještě prvorepublikovou společnost by výraznější připomínka habsburského císaře s nápisem „CAESARE SUBSCRIBENTE, DIE III. NOV. MDCCXXIII“ patrně nebyla přivítána s nadšením, a tak byla zvolena nenápadnější varianta s dravým ptákem držícím pařáty lesní roh a zdánlivě neutrálním textem – „v milou upomínku“. Přejatý motiv z původní medaile byl doplněn, jako v případě reversu textem po obvodu plakety následujícího znění: „CELOSTÁTNÍ VÝSTAVA MYSLIVOSTI ČS. MYSLIVECKÉ JEDNOTY V PRAZE 1938“.

V současné době používá řád insignii s přejatým, původním designem Sporckova řádu, tedy kompozici lesního rohu, doplněného medailonem s výjevem svatého Huberta při setkání se svatým jelenem a řetízky s doplněním červené sametové rozety. Řád je vyroben z pozlaceného stříbra a nošen na levé straně hrudi. Sporckův vizionářský duch se prolíná přes tři staletí udržením Rentzova motivu na řádrových insigniích dodnes.

¹⁴³ ŠERÝCH 2007, 50.

4. Vášniví lovci císař Karel VI. a František Antonín hrabě Sporck a jejich společné zážitky

Jak již bylo několikrát zmíněno, pojila hraběte Sporcka a císaře Karla VI. společná vášeň pro lov. Jejich brandýské honitby spolu úzce sousedily a tvořily spolu s trochou nadsázky, „parforsní ráj“, který s nadšením navštěvovalo v průměru 1000 střelců-lovců jimž bylo k ruce na 40 000 honců.¹⁴⁴ Parforsní hon patřil tehdy ke dvorské zálibě a účast na něm byla považována za vzácnou prestiž. Pod záštitou lovecké kratochvíle se událo několik událostí, které dle mého názoru mají být připomenuty, ba dokonce to mohly být příběhy, které stály u státních politických změn evropských rozměrů. V této kapitole budou představeny příběhy slučující přírodu, politiku a umění.

4.1. Výskyt bílých jelenů na území Českého království, jejich původ a lovecké historky

Jelen patří mezi hlavní atribut řádového světce svatého Huberta, který je na uměleckých dílech zachycován jak v tradiční barvě hnědo-červené, tak rovněž i v barvě čistoty – bílé. Import pro naše území netradičně zbarveného – bílého jelena na území Českého království je opředěn celou řadou legend o zemi původu a dovozu tohoto „kultovního“ zvířete. Informace se různí, jak v případě místa původu, tak i v iniciátorech dovozu těchto vzácných tvorů. Odborná literatura zabývající se tématem bílých jelenů, přichází hned se čtyřmi zeměmi, odkud by se k nám „albíni“ mohli importovat – konkrétně se jedná se o Rusko, Perzii, Indii a Anglii. V následujícím textu všechny tyto varianty představím, přičemž prvně nabídnutá varianta má vazbu jak na císaře Karla VI., tak na hraběte Sporcka, následující dvě (Persie a Indie) místa se opírají o Žehušickou oboru, ve které žijí jeleni i dnes.

Budoucí král český, císař Karel VI., získal šest bílých jelenů darem od ruského cara Petra Velikého a carevny Alžběty, pravděpodobně jako dar ke slavnostní korunovaci českým králem, jež ho čekala v roce 1723. Vzácné sibiřské jeleny dal panovník umístit do obory v brandýských lesích s úmyslem následného slavnostního

¹⁴⁴ ANDRESKA/ANDRESKOVÁ 1993, 186.

honu, ve kterém by byl lov bílých jelenů brán jako slavnostní zakončení oslav panovníkovy korunovace. Sibiřští albíni byli v oboře umístěni v počtu šesti kusů, pravděpodobně samí samci. Dá se usuzovat, že darem tohoto genderově nevyváženého stáda sledovali ruští monarchové zachování exkluzivity možnosti chovu tohoto v Evropě ojedinělého druhu jelenů. To zajistila absence bílé laně v carské zásilce. Pod vysokou finanční pokutou byl stanoven přísný zákaz slovení takto prominentního kusu zvěře – jeleni byli totiž určeni pro slavnostní lov pořádaný u příležitosti korunovace Karla VI.¹⁴⁵

Nicméně osud tomu chtěl, že právě sousední honitba patřila Františku Antonínovi hraběti Sporckovi, pro kterého se jednalo o pokušení, jemuž, jako vášnivý lovec, prostě nemohl odolat. Vnikl do brandýské obory a pronásledoval zvěř tak dlouho, dokud ji neuložil. Jeho odvážný čin nezůstal bez trestu, šlechtic byl královskou komorou odsouzen k pokutě 5000 dukátů,¹⁴⁶ kterou hrabě uhradil.¹⁴⁷ Patrně to byla touha být prvním v Českém království, kdo skolí vzácného bílého jelena, která hraběte vedla k tomuto pytláckému přestupku. S trochou nadsázky můžeme říci, že bylo Sporckovo prvenství doslova k nezaplacení. Ale nebyl by to hrabě Sporck, kdyby se alespoň nepokusil o slovení takové rarity v podobě bílého jelena.

Ulovený jelen však byl pytláku/lovcovi ponechán celý, tedy trofej, kůže, zvěřina i vnitřnosti.¹⁴⁸ Staženou kůži ze zvířete nechal Sporck vydělat a následně si z ní dal zhotovit bílé tzv. jelenicové kalhoty, které si zanedlouho oblékl na dvorní ples pořádaný v Brandýse nad Labem. Na otázky a uštěpačné poznámky ohledně Sporckova nevhodného „dress codu“ odpověděl zvědavcům „s klidem Angličana“, že si ke dvoru bere zásadně jen to nejdražší oblečení. Ke slavnostnímu honu s odlovem bílých jelenů nakonec nedošlo a s odstupem času se bílí jeleni z brandýské obory rozutekli.

Další variantou, objasňující výskyt bílých jelenů na našem území a především vysvětlující původ Žehušického chovu bílých jelenů, zaznamenává zápis žehušického kronikáře Františka Nováka, který ve 40. letech 20. stol. korespondoval s tehdy již bývalými majiteli panství Žehušice z rodu Thun-Hohenstein, žijícími ve Vídni, kteří mu v dopise z listopadu 1942 objasnili celou analogii Žehušických bílých jelenů:

¹⁴⁵ PRÁŠEK 1910, 63.

¹⁴⁶ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1964, nepag. Dle tabulek uvedených v publikaci se přibližně za 163 zlatých se dal v téže době zakoupit dům, za 7 zlatých kráva.

¹⁴⁷ MARTAN 1992, 78.

¹⁴⁸ Obyčejně se lovci ponechá trofej v podobě paroží a vnitřnosti zvěře. Zvěřina a srst se odevzdává majiteli honitby. Zaplacením závratné pokuty měl hrabě Sporck právo i na zbytek zvěře v podobě zvěřiny a srsti.

“Můj otec¹⁴⁹, Oswald hrabě Thun-Hohenstein, zemřelý v r. 1913 a držitel žehušického panství mi o původu bílých jelenů v Žehušicích často vyprávěl. Bílí jeleni se dostali do Čech z Persie kolem r. 1780. převzali je velkostatkáři kníže Schwarzenberg, hrabata Waldsteinové, Czerninové a chlumský Kinský. U Schwarzenbergů a Czerninů jeleni v krátké době zahynuli. U Waldsteinů prosperovala bílá vysoká zvěř dosti dobře, až po r. 1870 počala degenerovat. Poslední bílý jelen byl zastřelen roku 1880 v mnichovohradištské oboře a jeho vycpaná hlava visí ve Waldsteinském zámku v Doksech. Hraběti Kinskému se bílá zvěř v chlumské oboře rovněž nedařila. Hrabě vida, že zvěř slábne, daroval zbylé kusy mému pradědu Matyáši Thun-Hohensteinovi v Žehušicích a to před r. 1830, neboť můj praděd dal r. 1830 vypustit velký rybník Kravinec za zámeckým parkem se rozkládající. Ziskanou plochu a kolem se rozkládající staré duby, olšiny a křoviny dal tesovým plotem ohradit, čímž vznikla velká, 300 ha měřící obora. Do nové obory dal Matyáš Thun-Hohenstein ze staré obory Vedraly v Železných horách přepravit vysokou červenou zvěř a pustil do ní také kusy bílých jelenů od hraběte Kinského z Chlumce nad Cidlinou. V nové oboře se zvěři, mající hojnost vydatné pastvy na rozlehlých lukách a mající velmi odborné ošetření, velmi dobře dařilo. Bílí jeleni však trpěli nedostatkem nové krve. V letech osmdesátých selhal pokus přivést bílé jeleny z Anglie. Zvířata nesnesla tak dlouhý transport. Proto byla zkřížena bílá zvířata s červenými. Potom byla ponechána z bílých a červených jelenů k další plemenitbě jen zdravá zvířata s vyvinutým parožím. Mláďata načervenalá, slabá nebo skvrnitá byla odstřelována. Tímto účelným postupem se během doby podařilo vychovat jelení zvěř bílou.“¹⁵⁰

V povědomí o původu bílých jelenů ještě figuruje jako země původu Indie. Dle příběhu byl hrabě Thun-Hohenstein, nejvyšší lovcí habsburského dvora a admirál válečného loďstva pověřen císařovnou Marií Terezií, aby podnikl cestu válečným loďstvem kolem břehů Afriky a Indie. Údajně mělo dojít k setkání hraběte s jakým si vlivným maháradžou, který hraběte při jeho zpáteční cestě obdaroval čtyřmi bílými jeleny. Do obory v Žehušicích však byli dopraveni pouze dva živí jelení albíni, neboť zbylí dva pošli cestou. Předložený příběh však má řadu trhlin, mezi tu největší patří skutečnost, že za období vlády Marie Terezie žádný představitel rodu Thun-Hohenstein nebyl ve funkci námořní ani vrchního lovcího.¹⁵¹

¹⁴⁹ Autorem dopisu je Pavel hrabě Thun-Hohenstein

¹⁵⁰ POSPÍŠIL B. *Bílí jeleni v Žehušické oboře*. Zprávy VÚLHM, č. 1, sv. VIII.

¹⁵¹ BARTOŠ 1987, 34.

V průběhu 19. stol. se tu a tam objevily snahy ze strany řady šlechticů přivést na své panství bílé jeleny a rozmnožit jejich chov, ale bez valných úspěchů. Větší počet jelenů choval kníže Rohan na svém panství Sychrov, ale koncem 19. stol. dal zvěř odvést do německé Postupimi, kde jeleni žili až do druhé světové války. V roce 1901 si dal kníže Kristian Kraft Hohenlohe dovést bílé jeleny z Anglie a umístil je na své panství Javorina. V oboře na témže místě hrabě umístil krom dovezených jelenů, též importované kozorožce a zubry.¹⁵²

Bílí jeleni jsou od baroka dodnes na našem území více než vzácní a i když původ a dobu dovezení těchto zvířat nelze stanovit s jistotou, můžeme přijmout předložené informace, komparovat je, možná i připustit jejich vzájemné prolínání a z příběhů destilovat základy reálií.

V současné době se bílí jeleni vyskytují pouze v Žehušické oboře u Čáslavi. Ojedinelost zvířat se mohla přenést i v pověru, jenž panuje mezi myslivci a lovci. Traduje se dodnes, že ten z lovců, který uloví bílého jelena - do roka zemře. Většina myslivců, lovců, se drží dané tradice a vzácnou zvěř neloví. Najdou se však i tací, kteří slovení rarity nemohou odolat a „risknou to“. Je možné, že legenda byla vymyšlena účelově a za vznikem pověry stála snaha o ochranu vzácných tvorů, ochrana od pytláků, pod výhrůžkou zásahu šůry.

4.2. Šlechtic lovcem – lov jako zábava vysoké šlechty s řadou nástrah a úskalí, kratochvíle s respektem a opatrností

Lovectví není spojené pouze s bujarým veselím a úspěchy v lovu. Je nutné si na tomto místě uvědomit, že se kvůli zavedení palných zbraní stal lov ještě nebezpečnějším než v dřívějších dobách. Bylo nutné dbát na bezpečnost a dodržovat bezpečnostní zásady, jakými byly např. rozestupy mezi lovci a jasně daný zakázaný směr střelby, aby nedošlo k poranění či úmrtí účastněného střelce. Tato fakta zde zmiňuji právě v souvislosti s tragickou okolností, která měla fatální důsledky, jednalo se o nešťastnou nehodu, při níž císař Karel VI. při lovu smrtelně zranil Adama Františka Karla Eusebia ze Schwarzenbergu. K uctění památky nebohého šlechtice nejprve představím jeho život

¹⁵² ANDRESKA/ANDRESKOVÁ 1993, 187.

s následným popisem události osudového lovu pořádaného 10. června 1732 u Brandýsa nad Labem.

Adam František byl synem Ferdinanda Viléma Eusebia ze Schwarzenbergu,¹⁵³ úspěšného politika a diplomata, který se kromě těchto zmíněných úspěchů mohl pyšnit ještě schopností dobrého hospodaření s rodovým majetkem. Za dobu svého hospodaření výrazně zvětšil rodový majetek, a právě díky tomu je po právu nazýván „*upevnitelem a rozmnožitelem rodu*“. V případě Ferdinanda Viléma se však nejednalo o jediný jeho přídomek. Při likvidaci morové epidemie ve Vídni v roce 1680 se jako jeden z mála neuchýlil do bezpečí a neprchl před smrtelnou nemocí jako představitelé císařského dvora a většiny šlechty, ale pomáhal nemocným, trestal rabující lupiče a promyšlenými kroky bojoval proti nákaze smrtelným morem. Za tyto své v pravdě heroické činy obdržel další přezdívku: „*morový král*“. ¹⁵⁴

O pět let později, v roce 1685 je Schwarzenberg jmenován císařem Leopoldem I. do funkce nejvyššího dvorního maršálka s pozdějším dalším rozšířením funkcí o úřad nejvyššího hofmistra císařovny. Sňatkem s Annou hraběnkou ze Sultzu¹⁵⁵ hrabě vyženil nemalé dědictví po tomto, již vymřelém rodu a stal se tak ještě solventnějším šlechticem, než doposud. Od té doby používá pán domu titul „*kníže ze Schwarzenbergu, vévoda krumlovský, okněžněný hrabě v Kleggau, hrabě ze Sultzu*“. ¹⁵⁶ Na závěr svého života učinil ještě poslední významné rozhodnutí týkající se organizace svého rodu. V závěti z roku 1703 stanovil možnost rozdělení majetku dědicům na dvě části, za předpokladu, že se budou dva bratři schopni domluvit na rozdělení dědictví na dvě části,¹⁵⁷ čímž pak dojde k vytvoření dvou rodových linií, které nazýváme – primogenitura a sekundogenitura.¹⁵⁸

Po skonu Ferdinanda Viléma se správy nad rodovým majetkem ujímá jeho syn Adam František Karel Eusebius ze Schwarzenbergu,¹⁵⁹ o kterém by se dalo tvrdit, že hrdě pokračoval v odkazu svého otce. Stejně jako jeho on zastával u vídeňského dvora vysoké funkce a i v péči o majetek byl důstojným pokračovatelem. Rozšířil rodinnou sbírku uměleckých předmětů a jako nadšený stavitel mnoha zámků a paláců kladl důraz

¹⁵³ Ferdinand Vilém Eusebius ze Schwarzenbergu 1652 – 1703.

¹⁵⁴ MAŠEK 2010, 269.

¹⁵⁵ Manželka Ferdinanda Viléma Eusebia ze Schwarzenbergu – Anna hraběnka ze Sultzu 1653 – 1698.

¹⁵⁶ BUBEN 1994, 249: Titul „okněžněný hrabě“ znamená: Titul vladaře, jehož hrabství bylo statutárně postaveno na roveň knížectví v rámci Svaté říše římské.

¹⁵⁷ REMEŠ 2008, 27.

¹⁵⁸ K tomuto kroku došlo v roce 1802, kdy došlo k rozdělení rodu na dvě větve: hlubocko-krumlovskou primogenituru a orlicko-zvíkovskou sekundogenituru.

¹⁵⁹ Adam František Karel Eusebius ze Schwarzenbergu 1680 – 1732.

na správný výběr architektů, sochařů a dalších umělců, které se starali o provedení jeho ideí.¹⁶⁰ Mezi nejvýznamnější umělce pracující pod zadavatelem Adamem Františkem patřili stavitelé Martinelliové, Fischerové z Erlachu a Pavel Ignác Bayer, malíři Jiří Werle, Daniel Gran a Jan Jiří Hamilton.¹⁶¹

V souvislosti s osobností Adama Františka se váže příběh, který osvětluje rodový patronát světce Jana z Nepomuku. Dle příběhu došlo v roce 1721 k náhodnému setkání deset let spolu nežijícího manželského páru Adama Františka a jeho ženy Eleonory Amálie z Lobkovicz, a to právě u hrobu tohoto světce v katedrále svatého Víta na Pražském hradě.¹⁶² Dvojice spolu po tak dlouhou dobu nežila údajně kvůli majetkovým rozepřím a rovněž i pro nezkrotné knížecí sympatie k něžnému pohlaví. U hrobu světce se manželský pár usmířil a na svatbu svého (zatím) jediného dítěte – dcery Marie Anny s markrabětem bádenským, pořádané téhož roku v Krumlově, dorazili jako pár. Odměnou za obnovení soužití jim bylo následujícího roku narození druhého potomka – jediného syna a dědice Josefa Adama. Narození druhého potomka po tak dlouhé době od prvního bylo považováno za dar z nebes a rod Schwarzenbergů přisuzoval tomuto štěstí právě setkání Adama Františka a Eleonory Amálie u hrobu sv. Jana z Nepomuku, a proto od té doby na počest světce, který se tak zasloužil o zachování rodu narozením mužského dědice dostávají všichni prvorození mužští členové rodu Schwarzenberg další doplňkové jméno „Jan Nepomuk“.¹⁶³

Dobová móda vyšší šlechty se nesla v duchu lovu a pořádání honů patřilo k nejdůležitějším společenským událostem. Právě na akcích tohoto typu se honorece dělila o zprávy z aktuální politiky, dojednávala sňatky či vedla debaty na téma hospodářství nebo kultury. Oba manželé, kníže Adam František, tak jeho choť Eleonora Amálie byli vášnivými lovci a je tedy logické, že se stali prominentními členy Sporckova řádu svatého Huberta,¹⁶⁴ ale také samotnými pořadateli honů na svých pozemcích.

Kníže Adam František při správě svých panství kladl velký důraz mimo jiné povinnosti týkající se správy a šlechtění rodového majetku i na řádné hospodaření v lesích, které si považoval nad všechny poklady světa. V duchu tehdejší dvorské módy patřil i on do skupiny náruživých lovců a v lesích svého panství trávil mnoho času. Svě

¹⁶⁰ MAŠEK 2010, 269.

¹⁶¹ ZÁLOHA 1995, 17.

¹⁶² MAŠEK 2010, 269.

¹⁶³ JURÍK 2008, 138.

¹⁶⁴ BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998, 64.

okouzlení přírodou, a zejména lesy na svém panství charakterizoval slovy: „*lesy jsou nesporně nejkrásnějším skvostem celého Království českého, který musí být zachován a pěstován*“.¹⁶⁵

Eleonora Amálie z titulu nejvyšší dvorní dámy císařovny Alžběty Kristýny se účastnila řady honů pořádaných hrabětem Sporckem – potažmo řádem sv. Huberta, na které doprovázela císařovu choť, ale jako náruživá lovkyně rovněž pořádala i sama tzv. „*plachtový hon*“.¹⁶⁶ Jednalo se o specifický druh lovu, který výrazně znásobil úspěch lovice a zároveň minimalizoval šance na přežití lovné zvěře.

Ve velkém předstihu se před konáním plachtového honu nahánělo do uzavřené plochy obory co největší množství zvěře. Důležitá byla kvantita pro pozdější bohatost úlovku v podobě slovené zvěře a jejich trofejí. Bezprostředně před začátkem honu dovezl odborný myslivecký personál bílé plachty, které použil na „*vykolíkování*“ trasy, vytvoření jakéhosi koryta, kterým zvěř po svém vypuštění doslova běžela vstříc jisté smrti. Trasa ohraničená plachtovými totiž ústila přímo před hlavně panstva. Konkrétně na plachtovém honu, pořádaném kněžnou 17. září 1732 na rodovém panství na Hluboké byla postupem času v průběhu honu vypouštěna zvěř z jednotlivých obor, v nichž byla předtím zvěř nahromaděná a pomocí plachtového koridoru byla pro kněžnu a její hosty vedena vstříc střelbě. Samotná kněžna Eleonora Amálie v tento den slovila 32 jelenů,¹⁶⁷ což by bylo při dnes tradiční technice lovu absolutně nemožné, jelikož v dnešní době se na zvěř číhá v jejím dobře známém prostředí a obyčejně, pokud má lovec/myslivec štěstí, a svatý Hubert mu přeje, uloví jeden kus zvěře.

Kněžna Eleonora Amálie pořádala tento slavnostní hon pouhé tři měsíce po skonu manžela. Vzhledem k tomu, že se v literatuře můžeme dočíst, že jejich manželství nebylo bezproblémové, můžeme tuto skutečnost vnímat minimálně jako nedodržení smutku po manželově úmrtí, zároveň, se ale mohlo jednat o jakési uctění památky vášnivého lovice – a čím jiným než lovem samotným, jehož by se jistě s vášní účastnil.

¹⁶⁵ ZÁLOHA 1995, 17.

¹⁶⁶ JURÍK 2008, 138.

¹⁶⁷ JURÍK 2008, 138.

4.3. Tragický císařský hon na jeleny konaný 10. června 1732

u Brandýsa nad Labem

Událost, která otřásla tehdejší vyšší společností se udála na císařském panství v Brandýse nad Labem. Císař Karel VI. zde při lovu nešťastnou náhodou smrtelně zranil svého dvořana s titulem nejvyššího podkoního – Adama Františka Karla Eusebia ze Schwarzenbergu. Osudný hon byl uspořádán 10. června 1732 u příležitosti návratu císařského páru z šestitýdenního lázeňského pobytu v Karlových Varech¹⁶⁸ zpět do sídelního města Vídně.¹⁶⁹

Zmiňuji událost jednak pro její fatálnost, ale i z důvodu úzkého spojení s hrabětem Sporckem, který se honu účastnil z titulu šlechtice, velmistra loveckého řádu, ale i jako vlastník sousedního panství. Osudového honu v Brandýse nad Labem se Sporck tady také účastnil a byl svědkem událostí, které se v průběhu dne nastaly.

K nehodě s fatálními následky došlo konkrétně pod zámek v Brandýse nad Labem na ostrově Hluchov,¹⁷⁰ již zmíněného 10. června 1732. Bohužel, lovci se před zahájením honu rozestavili velmi nešťastně takovým způsobem, že měli v půlkruhovém rozestoupení jeden od druhého vzdálenost pouhých 60 metrů.¹⁷¹ A co bylo ještě nebezpečnější – střelci stáli přímo proti sobě! Dráha vystřelené střely tak neomylnou fyzikální trajektorii putovala přímo naproti ke spolulovníkovi.

Nadháněči zvedli¹⁷² z rákosí u řeky údajně pět jelenů, kteří se vydali na útěk. Jeden z jelenů zvolil cestu směrem k císaři a proběhl mezi panovníkem a jeho nejvyšším podkoním Adamem Františkem. Karel VI., který měl jako panovník přednostní právo výstřelu dané možnosti využil a vystřelil – zvíře však minul. Příležitosti ke slovení vysoké se však nechtěl vzdát a páčil znovu, tentokrát však císař nezasáhl lovenou zvěř, ale svého nejvyššího podkoního Adama Františka ze

¹⁶⁸ PREISS 2003, 228. Zde si dovoluji malou odbočku týkající se tehdejší úrovně lázeňství na území Českého království pro lepší pochopení motivací Františka Antonína hraběte Sporcka ohledně vybudování luxusních lázní na svém panství na Kuksu, kde se o více jak o 300 let později usídlil řád sv. Huberta. Tehdejší úroveň lázeňství nebyla na našem území příliš valná, císařský pár bydlel v poštovském domě a stýskal si po pohodlí a čistotě. Ani exteriéry lázní nebyly tak honosné, jak je známe dnes – hlavní vřídelní pramen byl až do 18. stol. kryt pouze provizorní dřevěnou boudou. Není tedy divu, že se ambiciózní Sporck rozhodl vybudovat v pravdě luxusní kuské lázně pro rekreaci honorací.

¹⁶⁹ JURÍK 2008, 138.

¹⁷⁰ Místo bychom našli mezi Starou Boleslaví a Starým Hluchovem, dnes se zde nachází prostor zvaný Husovy aleje.

¹⁷¹ ZÁLOHA 1995, 17.

¹⁷² V myslivecké terminologii „zvedli zvěř“ znamená vyplašili – vyhnali z úkrytu.

Schwarzenbergu! Zranění knížete bylo velmi vážné, císař jej zasáhl do boku a střela pronikla střevy, pravou ledvinou a nakonec se zastavila pod pravým bokem v tukové tkáni. Hon byl ukončen, císař zhrožený nad svým vlastním činem chtěl ihned knížete navštívit a vyjádřit mu svou lítost nad vzniklou situací, ale dvořané panovníka od tohoto kroku odradili s tím, že jej k Adamu Františkovi pustí, až se mu udělá lépe. Karel VI. vědom si hrůzy, kterou způsobil odhodil klobouk s parukou odhodlán se již nikdy nedotknout palné zbraně a účastnit se lovu, tuto zásadu však nedodržel. Zraněný kníže byl na prostém selském povozu odvezen do blízkého zámku, kde byl uložen v nejbližší možné místnosti – v pokoji správce a to z toho důvodu, že komplikovanější přemístění knížete do důstojnější komnaty by mohlo ještě zhoršit jeho již tak neutěšený zdravotní stav. Na přání Adama Františka byl přivolán brandýský děkan, který nešťastníkovi poskytl svátost zpovědi a následně poslední pomazání. Mezitím se císař snažil k nebohému knížeti proniknout, aby mu vyjádřil své politování nad vzniklou situací, ale kníže císaře odporoučel: „*At' císař neráčí ke mně a at' se nad tímto neštěstím netrápí, neboť to byla vůle Nejvyššího, aby se tak stalo.*“¹⁷³

Když se císař dozvěděl, že bylo jeho nešťastnému poddanému uděleno poslední pomazání a poté co obdržel i jeho vzkaz odebral se do Prahy, kde vypravil dva kapucíny na cestu za umírajícím knížetem. Mezi tím byl kníže v prosté místnosti správce zámku vysvěcen ze svého loveckého oděvu, který byl již notně zakrvácen a společnost v posledních chvílích mu poskytl jeho osobní myslivec Johann Georg Reinthard a komorník Viktor Jaus. V této chvíli si zámožný kníže povzdechl a pronesenou větou zdůraznil, jak je lidský život plný marnosti: „*Zaměstnávám tolik lidí a teď musím bídne ležet v cizí posteli a nemám u sebe nikoho jiného než svého myslivce. Tak je to s námi lidmi. Jsem zcela mokrý a nemám ani jedinou košili na převléknutí. Ježíši Spasiteli! Posilni mne a smiluj se nade mnou!*“ ... „*Teď už je se mnou konec. Bůh to tak chtěl. Žádný zázrak se nestane a já jsem připraven zemřít.*“¹⁷⁴

Po dalším zhoršení svého zdravotního stavu kníže přikázal, aby bylo přivoláno několik dalších lidí z jeho družiny. Poddaní se v pokoji shromáždili a Adam František vydal příkaz zavřít a zamknout dveře a svou družinu vybídl k pokleknutí a pronesl následující řeč: „*Tímto vám žehnám pro svou manželku. Řekněte jí, že se s ní loučím. At' dobře vychovává mého syna, at' se ujímá všech mých lidí i poddaných a at' dobře vychází se synovými budoucími poručíky. Žehnám vám pro svého syna. Řekněte mu,*

¹⁷³ JURÍK 2008, 138.

¹⁷⁴ JURÍK 2008, 139.

aby poslouchal svou matku a byl jí oporou. Také vám dávám své požehnání a děkuji za prokázané věrné služby. Neopustíte mého syna.“ Následně byly dveře znovu odemčeny a do místnosti vstoupil císařem poslaný, jeho osobní chirurg, kterého však Adam František poslal zpět do Prahy se slovy: „*Ať se pán vrátí nazpátek do Prahy, neboť Jeho Císařská Milost se jistě velice polekala a bude jí třeba pustit žilou. Řekněte císaři, že před ním padám na kolena a prosím ho, aby se ujal mé ženy, dítěte, lidí i poddaných a neopouštěl je. Je to už rozhodnutí nebes, že jsem byl Jeho Výsostí střelen. Po mém příchodu do nebe budu prosit Boha, aby se mu dostalo nástupce a dlouhé vlády. Ať císař nemá můj osud Čechům za zlé.*“¹⁷⁵

Záhy po incidentu se mezi českou šlechtou objevily obavy, aby císař ve vzpomínce na dnešní tragický incident na Čechy nezanevřel, jako na místo a národ, ve kterém omylem usmrtil jednu z jejich elit. Kníže i přes svá postupující zranění si tohoto všeho byl vědom a nechal císaři vzkázat: „*Prosím Vaše Veličenstvo, aby tato země na to nedoplatila.*“ Zároveň pak mimo oficiální prohlášení, v dovětku prohlásil: „*Já jsem tušil, že ten krátkozraký velbloud ještě přivodí nějaké neštěstí.*“ Narážel tak na skutečnost, že vášnivý lovec Karel VI. trpěl dle všeho oční vadou, která omezovala císařovu schopnost zaměřit cíl. Bylo tedy otázkou času, kdy se podobné neštěstí stane. Bohužel na císařův zdravotní defekt doplatil právě Adam František Karel Eusebius ze Schwarzenbergu.

Kníže opustil tento svět následujícího dne, 11. června v brzkých ranních hodinách. Bezvůlné tělo šlechtice bylo převezeno do Prahy v obyčejné rakvi. Před vjezdem povozu s ostatky knížete bylo na rozkaz císaře Karla VI. zapřaženo do povozu koňské šestispřeží z císařského chovu, které dovezlo ostatky Františka Antonína do Schwarzenberského paláce na Hradčanech.¹⁷⁶

Týž den po přepravení těla do Prahy byla provedena pitva, při níž lékař vyjmul onu císařem vystřelenou kulku, která zpečetila osud knížete. Ona osudná kulka je v současné době uložena na rodovém zámku v Českém Krumlově v upomínku na nešťastnou událost, ke které došlo u Brandýsa nad Labem.¹⁷⁷ Množily se dohady zlých jazyků, zda za nešťastnou náhodou nestál předem promyšlený císařův plán zbavit se soka v lásce a tím pádem se dopustit úkladné vraždy. Adam František Karel Eusebius ze Schwarzenbergu byl totiž považován za velkého milovníka žen a pravděpodobně se i

¹⁷⁵ JURÍK 2008, 139.

¹⁷⁶ BADANOVÁ 2008, 236.

¹⁷⁷ BŮŽEK 1995, 19.

tak cítil. Z tohoto důvodu se pravděpodobně mohla objevit i teorie o tom, že jeho kouzlu neunikla ani sama císařovna Alžběta Kristýna – pro potvrzení této hypotézy však neexistují žádné důkazy.

O čem však důkazy existují jsou spisy, které potvrzují svolání zvláštní vyšetřovací komise, které měla za úkol prošetřit danou nehodu a neopomenout žádný detail. Komise dospěla na závěr svého pečlivého vyšetřování k závěru – o pečlivosti svědčí i dochované nákresy rekonstrukce celého průběhu lovu, že rozestavení střelců bylo tak nešťastné, že osudné nehodě, při objevení se zvěře, nebylo možné zabránit.¹⁷⁸ Pokud by došlo k řadě nešťastných událostí při lovu na opačné straně oběti, tzn. knížete ze Schwarzenbergu a chybil by při výstřelu on a došlo by ke smrtelnému poranění císaře Karla VI., nastala by celoevropská změna na politické scéně, kterou si můžeme jen představit a domýšlet si její dalekosáhlé důsledky.

Nutno podotknout, že si byl panovník vědom své viny za úmrtí svého nejvyššího podkoního, knížete ze Schwarzenbergu a o jeho syna a sirotka Josefa I. Augusta Johanna Nepomuka Franz de Paula Joachima Thaddeä Abrahama ze Schwarzenbergu¹⁷⁹ pečoval podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Dobře si byl vědom faktu, že zavinil smrt jeho otce a snažil se svůj čin odčinit. Za méně než měsíc po osudné nehodě, (6. července 1732) císař vyznamenal, tehdy teprve desetiletého Josefa Adama nejvyšším řádem Zlatého rouna.¹⁸⁰ Kníže Josef Adam byl schopným synem svého otce, ve smyslu péče o rodový majetek. Dalšími koupěmi rozmnožil rodinné dědictví a přestavěl hrad v Českém Krumlově. Za zmínku stojí rovněž opatření, kterým Josef Adam hrabě ze Schwarzenbergu založil v roce 1765 penzijní fond pro své zaměstnance. Tento fond byl využíván řadou generací úředníků a zřízců, které knížata ze Schwarzenbergu zaměstnávala. Funkčnímu a zaběhlému systému však v roce 1950 učinilo přítrž násilné zrušení penzijního fondu spojené s převedením do běžného státního důchodového zabezpečení. Bez jakékoliv finanční náhrady tak stát zkonfiskoval jmění fondu a zaměstnanci tak ze svého spoření neobdrželi zhora nic.¹⁸¹

Představený příběh zmařeného lidského života nám budiž jakýmsi mementem uvědoměním si nástrah při lovu a pokory, kterou prokázal Adam František a neměla být cizí lidem ani dnes.

¹⁷⁸ JURÍK 2008, 139.

¹⁷⁹ Josef I. Adam Johann Nepomuk Franz de Paula Joachim Judas Thaddäus Abraham ze Schwarzenbergu 1722 – 1728.

¹⁸⁰ MAŠEK 2010, 269.

¹⁸¹ ZÁLOHA 1995, 17.

5. Památník císaře Karla VI. v Hlavenci

Vzniku císařského pomníku v Hlavenci u Lysé nad Labem předcházela Sporckův megalomanský projekt vytvoření sousoší ke slávě panovníka, které mělo být umístěné na Pražském kamenném mostě. V závěru roku 1719 se hrabě Sporck rozhodl upevnit své postavení u dvora a tak se v jeho mysli zrodil plán opulentních rozměrů – věnovat císaři Karlu VI. rozměrné sousoší k jeho počtě právě na zmiňovaném pražském mostě.¹⁸²

Znovu si i na tomto místě připomeňme Sporckovu neuhasínající touhu po získání ještě větší prestiže, než mu byla prokazována, a s tím související začlenění se do ještě vyšší společnosti. V roce 1719 již řád sv. Huberta existoval dvacet čtyři let. O tři léta později v roce 1723 bylo Sporckovo snažení korunováno úspěchem, když se císař stal členem Sporckova loveckého řádu. Nicméně pro představu hraběcích snah o zavděčení se císaři představuji v následující kapitole pražský megalomanský projekt, který svým způsobem předcházela realizaci loveckému památníku císaře Karla VI. v Hlavenci u Brandýsa nad Labem.

Provedení sousoší měl na starost hraběcí sochař Matyáš Bernard Braun a kapelník Seemann, kteří jednali s úřady Starého Města pražského ohledně povolení na výstavbu pomníku ke slávě císaře Karla VI. na pražském mostě.¹⁸³ Městské radě byl na magistrát 13. února 1720 zaslán ideový rozvrh celé stavby, jenž byl následně spolu s žádostí o povolení stavby magistrátem postoupen staroměstskému královskému hejtmanovi Leopoldu z Waldsteina,¹⁸⁴ který jej poté zaslal místodržícím s řadou poznámek. Jedna z mnoha připomínek se týkala hmotnosti celého pomníku. Ze strany hejtmana Leopolda z Waldsteina panovala obava, že poměrně předimenzovaná stavba pomníku by mohla narušit statiku středověkého kamenného mostu. Místodržící však hejtmanovi vrátili spis nazpět s připomínkou, že se žádostí o výstavbu nemohou oficiálně zabývat, pokud nebyla podána řádně samotným hrabětem, ale pouze hraběcím sochařem a kapelníkem.¹⁸⁵

Posléze nerealizovaná stavba měla být situována „*Ve středu nad vstupem do strážnice, nad níž měl být monument postaven, umístoval návrh měděnou tabuli, na*

¹⁸² PREISS 2003, 206.

¹⁸³ PREISS 2003, 206.

¹⁸⁴ MAŠEK 2010, 387.

¹⁸⁵ PREISS 2003, 207.

níž letící genius Slávy psal oslavný nápis, provedený ve zlatě, dva proti ní umístění putti představovali Štědrost. Na obou postraních strážních budkách se tyčili dvě ctnosti ze Sporckova hesla, Spravedlnost a Pravda, podpírající hraběte vzhlížejícího „v pozituře hluboké devoce“ v kleče k panovníkovi. Ten sebevědomě vykročoval na žeměkouli, zdvihané Časem-Saturnem, nad jehož vládou – tak možno ideji rozumět – svou světovládnou mocí a slávou vítězí. Kolem soklu se dvěma spoutanými tureckými zajatci se v obvyklém trofejovém vějíři ježí praporce a dělové zbraně. Vlevo spí věčným spánkem generál Sporck, opřen o rakev se svým erbem, nad jeho hlavou měl nést andělek vavřínový věnec. Místa po obou stranách ponechal návrh zatím prázdná, navrhovaly se pro ně buď květinové vázy, anebo císařské symbolum – Constancia et Fortitudo, Stálost a Síla.“¹⁸⁶ [6]

Opulentní koncept císařova monumentu zůstal nerealizován. Otázkou zůstává, zda autorem ideového nákresu je sochař Matyáš Bernard Braun, či nikoliv. Umělec je s osobností hraběte Sporcka úzce svázán a teorie o budoucím Braunově autorství náhrobku se nabízí. Nicméně pro sochaře Brauna, známého svým dynamickým projevem je zarážející jakou zdrženlivost a střídmost, pro svou tvorbu netypickou projevil při tomto návrhu pomníku Karla VI. na kamenném mostě s použitím pro jeho projev netradičním použitím „nespontánních postav“.¹⁸⁷ Svou roli zde mohla sehrát osobnost zadavatele – Františka Antonína hraběte Sporcka, který se na ztvárnění náhrobku ideově podílel.

Postavy plánovaného monumentu byly dle návrhu střídme, co však střídme nebylo byla jeho nákladnost. Plánovaný rozpočet přiložený k hliněnému modelu čítal za práce 1850 zlatých. Daná suma byla rozdělena do několik skupin, přičemž 1600 zlatých bylo určeno pro uhrazení práce na volných plastikách, 250 zlatých mělo být vyplaceno za reliéfy, na kamenické práce byla vyčleněna částka 450 zlatých. V poslední řadě byly stanoveny dvě částky a to 350 zlatých za provedení zlacení v textu – nápisech a o sto zlatých méně na práce zámečnické a výdaje nepraktické části při stavbách lešení.¹⁸⁸ Sochař Braun umístil opulentní sousoší na místo bývalého, již zmíněného strážního domku, tedy do prostoru, kde v dnešní době stojí socha sv. Kryštofa od sochaře Emanuela Maxe.¹⁸⁹ Tento sochař 19. století je znám především jako autor pomníků,

¹⁸⁶ PREISS 2003, 206.

¹⁸⁷ PREISS: J. J. Heinsch a sousoší jezuitských světců na Karlově mostě. In: Umění XXIII, 1975, 346–353.

¹⁸⁸ POCHE 1965, 81.

¹⁸⁹ POCHE 1986, 146.

monumentálních soch a portrétů. Mezi jeho nejvýznamnější díla řadíme kromě soch na Karlově mostě¹⁹⁰ rovněž pomník maršála Radeckého, který byl dříve umístěn ve středu Malostranského náměstí a dnes je uložen v Lapidáriu Národního muzea.¹⁹¹

Prozatím byla zmíněna pouze snaha hraběte Sporcka jistým specifickým způsobem zaujmout panovníka pro dosažení mety nejvyšší – řádu Zlatého rouna. Jak je patrné z předešlého odstavce byl ochoten svému cíli podříditi nemalé částky, nicméně zmiňovaný projekt spojený se stavbou pražského císařského pomníku se nezdařil. Hrabě František Antonín setrval v očekávání na další velkou příležitost necelá čtyři léta, kdy spatřil pro svůj cíl příznivý moment v podobě pasování císaře Karla VI. na člena řádu sv. Huberta u příležitosti císařovy korunovace českým králem.

Skutečnost, která byla představena v předešlých kapitolách – tedy již zmiňované císařovo pasování členem českého loveckého řádu jeho velmistrem dne 3. listopadu 1723 na Sporckově panství u Lysé nad Labem, úzce souvisí s další skutečností, událostí, která na tento císařův akt zasvěcení navazuje. Jedná se o další počtu císaři od hraběte Sporcka spojenou s připomenutím se ohledně řádu Zlatého rouna, kteréhož obdržení hrabě očekával již po pasování panovníka členem řádu. Bohužel, pro hraběte vytoužená čest nepřicházela (ani nemohla přijít) a Sporck cítil potřebu se znovu připomenout. Zadal tedy následujícího roku 1724 Františku Maxmiliánu Kaňkovi a Matyáši Bernardu Braunovi za úkol vytvořit pomník císaře Karla VI. se sousoším sv. Huberta.¹⁹² Znovu se tedy setkáváme se spojením Sporckova loveckého řádu v podobě svatohubertského sousoší a sochou mocného císaře Karla VI., který se zjevuje pod závěsy kamenného baldachýnu. Do jisté míry bychom mohli pomník v Hlavenci pochopit jako další pokus uhodit na císařovu „loveckou notu“ ve smyslu získání tolik toužené „kořisti Jásonovy“. Od hraběte Sporcka se jednalo o husarský kousek – nepřímo tak postavil věčnou památku nejen panovníkovi, ale v souvislosti se svatohubertským řádem, který na území Českého království založil, vzdal také hold sobě samému, ovšem ve skrytu, pod záštitou loveckého světce.

Dodnes zachovalý osm a půl metru vysoký barokní trojboký baldachýn [7] s divadelně rozevlátými záclonkami, které slavnostně odhalují císařovu osobnost imperátora ztvárněnou v aristokratickém postoji a oděnou do antického brnění. Postava císaře je zachycena v pohybu klidné chůze s jemným nakročením. Ruce panovníka mají

¹⁹⁰ Socha sv. Josefa 1854, dále sv. Františka Serafinského 1855, zmiňovaného sv. Kryštofa, který nese Ježíška 1857, Pietu 1859, a sousoší Panny Marie a sv. Jana Evangelisty z roku 1861.

¹⁹¹ VLČEK 1996, 45.

¹⁹² WIRTH Zdeněk: František Maxmilián Kaňka. Náčrt monografie. In: Cestami umění 1949, 162.

rozdílné polohy – levá (z čelního pohledu na pomník) poněkud kopíruje císařovo tělo a přes ní je přehozen plášť – pravá ruka je přena v bok. Imperátorský majestát je v Braunově podání jasně čitelný. Celá kompozice pak následně vertikálním směrem ústí ve skupině postav na stříšce představující výjev s námětem lovectví. Jedná se o legendistický výjev zachycující postavu sv. Huberta vzhlížejícího k právě zjevenému jelenu, který je umístěn v samotném vrcholu stavby. Svatý jelen, posel Kristův, věnuje svůj pohled níže umístěnému světci, který je při čelním pohledu na pomník umístěn na straně levé, přičemž Hubertův věrný pes je pro architektonické vyvážení umístěn v protipólu sv. Huberta po straně pravé. Masivní sloupy, jež skýtají oporu střeše baldachýnu se svahohubertským výjevem, poskytují také ohraničení, lemování sochy Karla VI., který díky sloupům a putti držícím závěsy takřka vystupuje z „divadelní“ atmosféry směrem k pozorovateli tohoto architektonicky-sochařského díla. Rafinované zapojení roztažených závěsů zprostředkovává setkání se samotným imperátorem.

Spojení sochaře Brauna a architekta Kaňky bylo v případě Hlavenského monumentu velmi zdařilé. Ačkoliv je v dochovaných pramenech o stavbě uveden jako realizátor a autor pomníku pouze Matyáš Bernard Braun, je více než pravděpodobné, že hlavním ideovým spoluvůrcem byl Braunův přítel architekt František Maxmilián Kaňka, kterého sochař přizval ke spolupráci.¹⁹³ „*Ukazuje na to vyvážená, architektonicky pokroková konkávní konstrukce trojbokého baldachýnu, vypjatého kladí neseného na třech nárožích pilířem, kombinovaným se sloupem, stavební detail v římsko-dórskému stylu, příznačný pro Kaňkovu pozdní činnost, i ztvárnění a proporce architektonických článků. V architektonické koncepci navazuje pomník na Fischerův rozvrh Zastoupení Panny Marie na Hoher Markt ve Vídni.*¹⁹⁴

Umělecká reakce na panovníkův pomník v Hlavenci se objevila v návaznosti na císařovu sochu umístěnou uvnitř baldachýnu v pražské Celetné ulici, konkrétně v soše císaře umístěné v atice Sixtova domu č.p. 553. Zmiňovaná socha Karla VI. v atice domu vznikla pravděpodobně v dílně sochaře Matyáše Bernarda Brauna o šest let později a nese téměř identické vzezření, jako císařova socha v Hlavenci a to zejména v gestech a postoji. V čem se socha umístěná na domě v Celetné liší od sochy spočívající pod trojbokým baldachýnem je zejména brnění – v prvním případě má zbroj podobu středověce ztvárněného brnění, oproti tomu původní originální socha je zachycena ve

¹⁹³ NEUMANN 1959.

¹⁹⁴ POCHE 1986, 151.

zbroji antického typu. V neposlední řadě je socha z pražského domu navazující na původní hlavenecký originál svým ztvárněním spíše druhořadé kvality s datací vzniku kolem roku 1730. S největší pravděpodobností úroveň zpracování souvisí s nečekanou okolností v životě sochaře Brauna – právě v tomto roce umělec onemocněl a nemohl s takovou důsledností dohlížet na práce, jež probíhaly v jeho dílně.¹⁹⁵

Hlavenecký monument vytvořený převážně k uctění cti a slávy císaře Karla VI. byl rovněž poctou loveckému řádu sv. Huberta a tím pádem jej lze vnímat i jako hold jeho velmistřovi. Díky neutuchající touze Františka Antonína hraběte Sporcka po řádu Zlatého rouna vznikla na území Českého království řada barokních památek i hodnot, které jsou stále aktuální.

¹⁹⁵ DENKSTEIN/DROBNÁ/KYBALOVÁ 1958, 35.

Závěr

Cílem této práce bylo spojit osobnost Františka Antonína hraběte Sporcka s barokní kulturou lovectví na území Českého království, potažmo celé Rakouské říše a zařadit Sporckovy tématické aktivity do dobového kontextu. V práci je záměrně předestřen pohled na hraběte, jako na lovce, politika a milovníka umění. Díky snoubení se těchto tří vlastností vznikl lovecký řád sv. Huberta, který je i po více jak třech stech letech stále činný.

Svatý Hubert, který je spolu s pohanskou bohyní Dianou nejznámější patron lovectví posloužil Sporckovi jako světec, jenž ideologicky zaštitil jeho řád. Představení světců spojovaných s lovectvím nabízí historický obraz legend, zakládajících tradici lovectví na křesťanském základě fundamentu (legenda o sv. Ivanovi, Eustachovi, Hubertovi) je průnikem Božského světa do světa lidí. Jedině Božím působením je možné zbavit příběh jeho konečnosti a učinit jej nesmrtelným. Jejich prostřednictvím nám zůstal odkaz v podobě vzorů jejich životů, které mohly být mnohdy sekulárně prozaické a nenásledováníhodné, ale v podobě jejich velkých myšlenek a činů při prozření za následování či zamyšlení bezesporu stojí. Hlavní aktéři legend, později světci, či blahoslavení, byli lidmi, žijícími své lidské životy, až působením Božské energie a inspirace se stali nesmrtelnými ve svých myšlenkách, ve svých odkazech příštím generacím.

Vhledem do problematiky myslivosti a lovectví se pozornému sledovateli otevírá kromě daného tématu zároveň i vhléd na určitou sociální skupinu zainteresovaných jedinců, spojených myšlenkou, tradicí, osobním nastavením, ctižádostí a „touhou se družit“ ve skupinu vyznávající stejné hodnoty a dodržující stejná pravidla. Ne zřídka byly tyto skupiny organizovány za účelem vytváření a následného udržování politických i osobních kontaktů.

Založení loveckých řádů na území rakouské říše v období přelomu 17. a 18. stol. je explicitní ukázkou vlivu dvorské módy tehdejší vládnoucí elity. Vznikem těchto loveckých společenství zainteresovaná společnost odkazovala či se snažila vytvořit iluzi starobylosti, tradice a s ní spojenou exkluzivitu těchto řádů. Techniky pro vytvoření takového dojmu se různily. Samotné označení „řád“ bylo de facto záměrně užíváno s úmyslem vyvolat dojem instituce, jenž byla založena panovníkem či papežem, jak je to u řádů v pravém slova smyslu, a ne jako v případě zmiňovaných loveckých řádů – loveckých společenstvích „pouhou“ šlechtou.

Pro vyvolání dojmu tradiční instituce bylo např. v případě řádu Věrného tesáku použito středověké heslo exkluzivního Podvazkového řádu, které v překladu ze staré francouzštiny zní: „*Hanba tomu, kdo o tom špatně smýšlí.*“. V tehdejší barokní aristokratické společnosti byla tato devíza dozajista pevně zakotvena, cenila se a její použití bylo svým způsobem dokonalým marketingovým tahem, jak řádu jenž vznikl v roce 1703 v Magdenbursku dodat staletou tradici.

V konkrétním případě Františka Antonína hraběte Sporcka došlo ve vytvoření řádu svatého Huberta ke zhmotnění záliby v lovu zvěře a osobnostních ambicí, respektive se Sporckův řád stal nástrojem, kterým se hrabě snažil dosáhnout popularity a s ní spojených benefitů. Ve Sporckově případě se především jednalo o získání nejvyššího řádového ocenění, kterým byl řád Zlatého rouna a pro jehož získání byl hrabě ochoten vynaložit velkou část úsilí i finančních prostředků.

Samotná kultura řádu sv. Huberta byla živena osobností zakladatele, jenž se stal velmistrem svého řádu a rovněž autorem řádových pravidel, řádové modlitby ke sv. Hubertovi i řádového slibu, jenž musel složit každý ze členů loveckého společenstva. Pozornost je rovněž věnována insigniím řádu, které jsou v této práci podrobeny rovněž hlubšímu zkoumání.

V rámci představení dobové atmosféry je v práci věnovaná kapitola o společných zážitcích Františka Antonína hraběte Sporcka a císaře Karla VI., jenž patřil dle dobové módy k vášnivým a náruživým lovcům. S tímto tématem jsou představené dva příběhy, jenž dotvářejí mozaiku obrazu šlechty a lovectví dané doby. Jednou z nich je i tragická událost, jenž se stala v roce 1732, kdy při lovu císař Karel VI. omylem smrtelně zranil svého nejvyššího podkoního Adama Františka ze Schwarzenbergu.

Díky Sporckově marné snaze získat „kořist Jásonovu“ vznikla řada hodnotných uměleckých děl, která jsou v našem případě spjatá se svatohubertským řádem. Jedná se zejména o norimberského rytce Michaela Heinricha Rentze, jenž byl autorem řady Sporckových grafik a ideového námětu řádového odznaku loveckého společenství sv. Huberta, jenž hrabě Sporck založil v roce 1695, a kterou to instituci použil v roce 1723 při pasování císaře Karla VI. členem svatohubertského řádu jako jakýsi úplatek panovníkovi pro získání řádu Zlatého rouna.

Hrabě Sporck byl znám jako muž velkých gest a v souvislosti s přáním získání touženého ocenění neváhal vynaložit značné finanční obnosy. Kromě okázalého pasování císaře členem svého loveckého řádu František Antonín nechal vystavět (na první pohled) k císařově poctě pomník v Hlavenci, jehož autorem nebyl nikdo jiný, než se Sporckem po sochařské stránce tolik spjatý Matyáš Bernard Braun ve spolupráci s architektem Františkem Maxmiliánem Kaňkou.

Lze se domnívat, že právě neutuchající ambice Františka Antonína hraběte Sporcka vedly jeho kroky do projektů, jež byly v tehdejším Českém království mnohdy vnímány jako výstřední a megalomanské, nutno však podotknout, že bez těchto jeho činů bychom dnes postrádali řadu kulturně historických památek a předmětů bádání.

Obrazová příloha:

1. Michael Heinrich Rentz: Lovecká rytina „Le Corne du Saint Hubert“, 1723, lept s mědirytem, 170 x 227 mm, snímek archiv Pavel Preiss

2. Georg Philips Rugendas: Sv. Hubert se zjevením jelena s křížem pro členy řádu sv. Huberta, 1723, 700 x 960 mm, mezzotinta. Kuks, památkový objekt

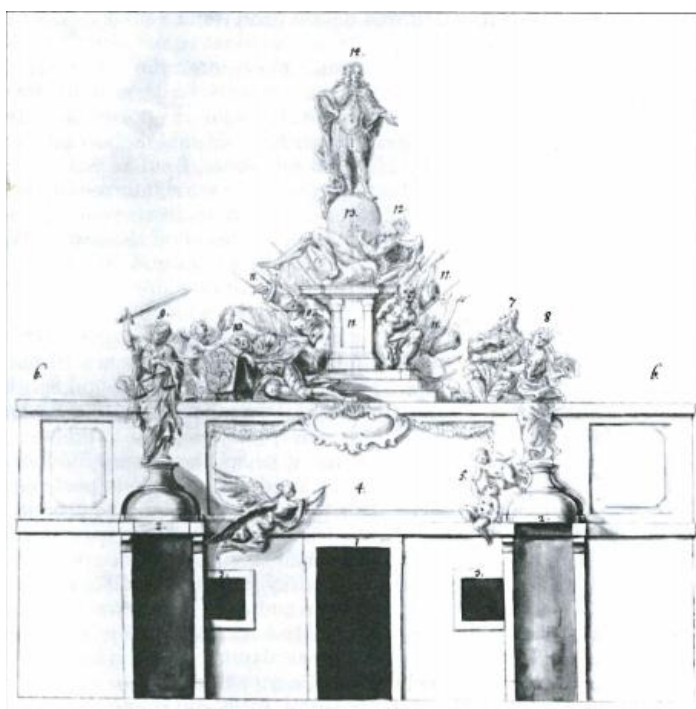
3. Michael Heinrich Rentz: Řád sv. Huberta. Po stranách avers a revers svatohubertského pamětního žetonu, 1723, 110 x 90 mm, pozlacené stříbro, Jagdgeschichtliche Sammlung Freiherr J. B. von Bistram, Bad Reichenhall

4. Emanuel Joachim Haas: Podobizna Františka Antonína Sporcka, 1735, 295 x 223 mm, lept s mědirytem, snímek archiv Pavel Preiss

5. Emanuel Joachim Haas: detail z předchozí podobizny Františka Antonína Sporcka, na které je zachycena pamětní kniha se zápisky císaře Karla VI., polského krále a saského kurfiřta Augusta III., mapa a řád sv. Huberta 1735, lept s mědirytem, snímek archiv Pavel Preiss

6. Matyáš Bernard Braun (?): Pomník císaře Karla VI. s Janem a Františkem Antonínem Sporckovými, Kreslířský návrh pomíku pro Pražský kamenný most, 1719, dříve SÚAPraha, nyní neznámý, snímek SÚA Praha

7. Matyáš Bernard Braun a František Maxmilián Kaňka: Pomník císaře Karla VI. se sv. Hubertem u Hlavence, 1724–1725, pískovec, snímek Zdeněk Helfert

Seznam vyobrazení:

1. Michael Heinrich Rentz: Lovecká rytina „Le Corne du Saint Hubert“, 1723, lept s mědirytem, 170 x 227 mm, snímek archiv Pavel Preiss
2. Georg Philips Rugendas: Sv. Hubert se zjevením jelena s křížem pro členy řádu sv. Huberta, 1723, 700 x 960 mm, mezzotinta. Kuks, památkový objekt
3. Michael Heinrich Rentz: Řád sv. Huberta. Po stranách avers a revers svatohubertského pamětního žetonu, 1723, 110 x 90 mm, pozlacené stříbro, Jagdgeschichtliche Sammlung Freiherr J. B. von Bistram, Bad Reichenhall
4. Emanuel Joachim Haas: Podobizna Františka Antonína Sporccka, 1735, 295 x 223 mm, lept s mědirytem, snímek archiv Pavel Preiss
5. Emanuel Joachim Haas: detail z předchozí podobizny Františka Antonína Sporccka, na které je zachycena pamětní kniha se zápisky císaře Karla VI., polského krále a saského kurfiřta Augusta III., mapa a řád sv. Huberta 1735, lept s mědirytem, snímek archiv Pavel Preiss
6. Matyáš Bernard Braun (?): Pomník císaře Karla VI. s Janem a Františkem Antonínem Sporckovými, Kreslířský návrh pomíku pro Pražský kamenný most, 1719, dříve SÚAPraha, nyní neznámý, snímek SÚA Praha
7. Matyáš Bernard Braun a František Maxmilián Kaňka: Pomník císaře Karla VI. se sv. Hubertem u Hlavence, 1724–1725, pískovec, snímek Zdeněk Helfert

Seznam použité literatury a pramenů

- ANDRESKA/ANDRESKOVÁ 1993—Jiří ANDRESKA, Erika ANDRESKOVÁ: Tisíc let myslivosti, Vimperk 1993
- BADANOVÁ 2008—Marie BADANOVÁ: Schwarzenbergové v české a střeoevropské historii. České Budějovice, 2008
- BARTOŠ 1987—Luděk BARTOŠ: Bílí jeleni. Praha 1987
- BENČOVÁ 2010—Monika BENČOVÁ: Michael Heinrich Rentz, Praha 2010
- BENDA 1963—Klement BENDA: Stříbrný terč se sokolníkem ze Starého Města u Uherského Brodu. In: Památky archeologické LXXXVIII, 1963, 41
- BENEDIKT 1923—Heinrich BENEDIKT: Franz Anton Graf von Sporck (1662 – 1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen, Sien, 1923
- BEZDĚK/KOVAŘÍK 1998—František BEZDĚK, Jaromír KOVAŘÍK: František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta, Kuks 1998
- BLAŽÍČEK 1970—Oldřich J. BLAŽÍČEK: Řezbář z Benátek. In: Labores Musei in Benátky n.J. VI/3–4, 1970, nepag. (sborník k 70. narozeninám Zdeňka Kalisty).
- BLAŽÍČEK 1973—Oldřich J. BLAŽÍČEK (ed.): Barok v Čechách. Výběr architektury, plastiky, malby a uměleckých řemesel (kat. výst.). Chlumeck nad Cidlinou 1973
- BOR 1999—D. Ž. BOR (Zadrobílek, Vladislav): František Antonín hrabě Sporck významný mecenáš barokní kultury v Čechách, Trigon 1999
- BUBEN 1994—Milan BUBEN: Encyklopedie heraldiky, Praha 1994
- BUBEN 2003—Milan BUBEN: Encyklopedie heraldiky, Praha 2003
- BUBEN 2004—Milan BUBEN: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, II. díl, Praha 2004
- BŮŽEK 1995—Václav BŮŽEK: Baroko v Českém Krumlově, Třeboň 1995
- DENKSTEIN/DROBNÁ/KYBALOVÁ 1958—Vladimír DENKSTEIN, Zorozlava DROBNÁ, Jana KYBALOVÁ Jana: Lapidárium Národního muzea. Praha 1958
- DRMOTA 2011—Josef DRMOTA: Lov zvěře v našich honitbách, Praha 2011
- FIALA/KATZ/CHAURA/MAREŠ/ŠEJNOST 1924—Eduard FIALA, Viktor KATZ, Karel CHAURA, Karel MAREŠ, Josef ŠEJNOST: Medaile v zemích českých (kat. výst.). 1924
- VON PROCHÁZKA 1979—Roman VON PROCHÁZKA: Österreichisches Ordenshandbuch, Zweite, neu bearbeitete und wesentlich vermehrte Auflage GROSSE AUSGABE, München 1979

- HEINZ-MOHR 1999—Gerd HEINZ-MOHR: Lexikon symbolů, Obrazy a znaky křesťanského umění. Praha 1999
- HOJDA/VLNAS 1994—Zdeněk HOJDA, Vít VLNAS: Cesty a cestovatelé v raném novověku (kat. výst.). Litoměřice 1994
- HROMAS 2008—Josef HROMAS: Myslivost, Písek 2008.
- JUŘÍK 2010—Pavel JUŘÍK: Dominia pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů. Praha 2010
- JUŘÍK 2014—Pavel JUŘÍK: Encyklopedie šlechtických rodů. Praha 2014
- HRDINA/BLÁHOVÁ 2005—Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ: Kosmova kronika Česká v transkripci. Praha 2005
- KOVAŘÍK 2011—Jaromír KOVAŘÍK: O patronech myslivosti a jiných světcích. Praha 2011
- KROMLUSA 1850—Václav KROMLUSA: Život svatého Ivana, králeviče Horvanského. Poustevníka a patrona českého, pod skalou, nad potokem Lodenicí na Berounsku. Praha 1850
- KROPÁČEK 1998—Jiří KROPÁČEK: O ambraské sbírce Ferdinanda Tyrolského. In: Cour d'honneur: hrady, zámky, paláce, I, 1998, 73
- KUTHAN 1994—Jiří KUTHAN: Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Praha, 1994
- LOBKOWICZ 1995—František LOBKOWICZ: Encyklopedie řádů a vyznamenání, Praha 1995
- LOBKOWICZ 1999—František LOBKOWICZ: Encyklopedie řádů a vyznamenání, Praha 1999
- MARTAN 1992—Petr MARTAN: Barok – Zlatý věk myslivosti, Vimperk 1992
- MAŠEK 2010—Petr MAŠEK: Šlechtitelské rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Od Bílé hory do současnosti. Argo 2010
- MIKULEC 2000—Jiří MIKULEC: Barokní náboženské bratrstva v Čechách. Knižnice Dějin a současnosti, 2000
- NIKENDEY 2011—Adam NIKENDEY: Gregor Řežábek, zakladatel Mysliveckého bratrstva sv. Eustacha v Hluboké. In: Rodopisná revue XIII, 2011, 2
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1964—Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ: Krátký přehled českého mincovnictví a tabulky cen a mezd, Opava 1964
- PETR/RAMEŠ/PETR 2013—Bohuslav PETR, Václav RAMEŠ, Jindřich PETR: Schwarzenberské lovecké bratrstvo na Hluboké, Třeboni a Drahonicích, Praha, 2013
- PÍTHA 1992—Petr PÍTHA: Čechy a jejich svatí, Praha 1992

- POCHE 1965—Emanuel POCHE: Matyáš Bernard Braun, sochař českého baroka a jeho dílna. Praha 1965
- POCHE 1986—Emanuel POCHE: Matyáš Bernard Braun, sochař českého baroka a jeho dílna. Praha 1986
- POULÍK 1955—Josef POULÍK: Nález z kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitál“ ve Starém Městě. In: Památky archeologické XLVI, 1955, 320
- POUZAR/MAŠEK/MENSDORFF-POUILLY/POKORNÝ 2001—Vladimír POUZAR, Petr MAŠEK, Hugo MENSDORFF-POUILLY, Pavel POKORNÝ: Almanach českých šlechtických rodů, Brandýs nad Labem 2001
- PREISS 1975—Pavel PREISS: J. J. Heinsch a sousolí jezuitských světců na Karlově mostě. In: Umění XXIII, 1975, 346–353
- PREISS 1981—Pavel PREISS: Zápasy s dvouhlavou saní, Praha 1981
- PREISS 2003—Pavel PREISS: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách, Praha 2003
- RAKOVSKÝ 1938—Ferdinand RAKOVSKÝ: Příběhy ze života hraběte F. A. Šporka, Kuks 1938
- RAKUŠAN 1988—Ctirad RAKUŠAN: Základy myslivosti. Praha 1988
- RAKUŠAN 2005—Ctirad RAKUŠAN: Výročí Řádu svatého Huberta, In: Svět myslivosti VI, 2005, 6
- REMEŠ 2008—Václav REMEŠ: Schwarzenbergové v České a středoevropské kulturní historii, Proměny Schwarzenberského panství v Čechách. České Budějovice, 2008
- ROYT/ŠEDINOVÁ 1998—Jan ROYT, Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998
- ROZMARA 1933—Josef V ROZMARA: Lovecký pomník u Hlavence. In: Myslivecké besedy, 1933, 5–6
- RULÍŠEK 2006—Hynek RULÍŠEK: Slovník křesťanské ikonografie, Praha 2006
- ŠERÝCH 1999—Jiří ŠERÝCH: Krátký průvodce šporkovskou grafikou, Praha 1999
- ŠERÝCH 2007—Jiří ŠERÝCH: Michael Jindřich Rentz – dvorní rytec hraběte Šporka, Praha 2007
- ŠIMÍK 2009—Petr ŠIMÍK: Stříbrný terčik se sokolníkem ze Starého Města na Moravě, In: Moravia Magna, http://www.moraviamagna.cz/artefakty/a_sokolnik.htm, vyhledáno 1.3.2016
- TEPLÝ 1936—František TEPLÝ: Dějiny města Jindřichova Hradce, Jindřichův Hradec 1936

- TŘÍSKA 1940—Karel TŘÍSKA: Stopami věků, Monografie z Českých dějin kulturních: František Antonín hrabě Špork, Praha 1940
- VACA 2005—David VACA: XII. Svatohubertská slavnost na Kuksu. In: Svět myslivosti VI, 2005, 7
- VACEK 1889—František VACEK: Královská obora, Bubeneč a VII. Část města Prahy: rozpravy historicko-kulturní. Praha 1889
- VLČEK 1996—Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy. Díl I., Staré město. Praha 1996
- VOSÁTKA 2013—Josef VOSÁTKA a kolektiv. Myslivost. Praha, 2013
- VONDRA 2010—Roman VONDRA: České země v letech 1705 – 1792, Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků. Praha 2010
- Výstava o hraběti Sporckovi 2015. In: Diecézní zpravodajství KT XXXVII., 2015, 3
- Vývoj myslivosti: (kat. výst.) Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. s.d., s.l.
- WIRTH 1949—Zdeněk WIRTH: František Maxmilián Kaňka. Náčrt monografie. In: Cestami umění 1949, 162
- ZÁLOHA 1995—Jiří ZÁLOHA: Baroko v Českém Krumlově, Pět barokních šlechticů v Českém Krumlově. Český Krumlov, 1995